

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Trybunał Konstytucyjny, www.trybunal.gov.pl [Translation already published on the official website of the Polish Constitutional Tribunal] - Permission to re-publish this translation has been granted by the Polish Constitutional Tribunal for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC

© Trybunał Konstytucyjny, www.trybunal.gov.pl [Tłumaczenie zostało już opublikowane na oficjalnej stronie Trybunału Konstytucyjnego] - Zezwolenie na publikację tego tłumaczenia zostało udzielone przez Trybunał Konstytucyjny wyłącznie w celu zamieszczenia w bazie Trybunału HUDOC

WIELKA IZBA

SPRAWA DENIS I IRVINE przeciwko BELGII

(Skargi nr 62819/17 i 63921/17)

WYROK

Artykuł 5 ust. 1 • Zgodne z prawem zatrzymanie lub aresztowanie • Odmowa zwolnienia sprawców z utrzymującymi się zaburzeniami psychicznymi z przymusowej izolacji po wejściu w życie nowych przepisów zastrzegających zastosowanie tego środka do najpoważniejszych przestępstw • Podejście sądów krajowych uznające ważność środków przymusowego pozbawienia wolności nałożonych na mocy wcześniej obowiązujących przepisów nie jest ani arbitralne, ani oczywiście bezzasadne • Wszystkie trzy warunki zgodnego z prawem zatrzymania osoby „umysłowo chorej” ustalone w wyroku w sprawie *Winterwerp* zostały spełnione • Art. 5 nie wymaga, by przy ocenie utrzymywania się zaburzeń psychicznych władze brały pod uwagę charakter czynów popełnionych przez daną jednostkę

Artykuł 5 ust. 4 • Kontrola legalności pozbawienia wolności • Trzyletni okres próby wymagany w celu zwolnienia z przymusowej izolacji nie ma decydującego znaczenia w świetle utrzymujących się zaburzeń psychicznych sprawców

STRASBURG

1 czerwca 2021 r.

Wyrok jest ostateczny, lecz może podlegać korekcie edycyjnej.

W sprawie Denis i Irvine przeciwko Belgii,

Europejski Trybunał Praw Człowieka, zasiadając jako Wielka Izba składająca się z następujących sędziów:

Robert Spano, *Przewodniczący,*

Ksenija Turković,

Paul Lemmens,

Síofra O’Leary,

Jonko Grozew,

Helen Keller,

Aleš Pejchal,

Krzysztof Wojtyczek,

Egidijus Kūris,

Mārtiņš Mits,

Georgios A. Serghides,

Lado Chanturia,

Gilberto Felici,

Arnfinn Bårdsen,

Darian Pavli,

Saadet Yüksel,

Peeter Roosma, *Sędziowie,*

oraz Johan Callewaert, *Zastępca Kanclerza Wielkiej Izby,*

obradując na posiedzeniu zamkniętym w dniach 21 października 2020 r. i 31 marca 2021 r.,

wyduje następujący wyrok, który został przyjęty w ostatnim wskazanym dniu:

WPROWADZENIE

1. Sprawa dotyczy domniemanej niezgodności z prawem kontynuacji przymusowej izolacji skarżących, z uwagi na fakt, że – zgodnie z nowymi przepisami, które weszły w życie w okresie pozbawienia ich wolności – czyny, na podstawie których zastosowano wobec nich ten środek, nie mogły już stanowić podstawy do zastosowania środka polegającego na przymusowej izolacji. Skarżący podnieśli ponadto zarzut, że nie mieli możliwości uzyskania natychmiastowego i ostatecznego zwolnienia. Powołali się na art. 5 ust. 1 i ust. 4 oraz art. 13 Konwencji.

POSTĘPOWANIE

2. Sprawa wywodzi się z dwóch skarg (nr 62819/17 i 63921/17) przeciwko Królestwu Belgii wniesionej do Trybunału na podstawie artykułu 34 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności („Konwencja”) przez obywatela belgijskiego, pana Jimmy’ego Denisa, oraz

obywatela, brytyjskiego, pana Dereka Irvine'a („skarżący”), w dniu 21 sierpnia 2017 r.

3. Skarżący byli reprezentowani przez pana P. Verpoortena, adwokata praktykującego w Herentals. Belgijski Rząd („Rząd”) reprezentowany był przez swojego pełnomocnika, panią I. Niedlispacher, z Federalnego Departamentu Sprawiedliwości.

4. Skargę przypisano do Sekcji Czwartej Trybunału (zgodnie z art. 52 ust. 1 Regulaminu Trybunału). W dniu 12 lutego 2018 r. skargę w zakresie zarzutu naruszenia art. 5 ust. 1 i ust. 4 oraz art. 13 Konwencji zakomunikowano Rządowi, zaś pozostałą część skargi uznano za niedopuszczalną zgodnie z art. 54 ust. 3 Regulaminu Trybunału. Strony przedstawiły uwagi dotyczące dopuszczalności i meritum skargi.

5. W dniu 8 października 2019 r. Izba Sekcji Czwartej w składzie: Jon Fridrik Kjølbro, Faris Vehabović, Paul Lemmens, Iulia Antoanella Motoc, Carlo Ranzoni, Stéphanie Mourou-Vikström, Péter Paczolay, Sędziowie, oraz Andrea Tamietti, Zastępca Kanclerza Sekcji, podjęła jednomyślnie decyzję o połączeniu skarg i uznała je za dopuszczalne. Ponadto, [Izba] jednomyślnie uznała, iż nie doszło do naruszenia art. 5 ust. 1 ani art. 5 ust. 4 Konwencji.

6. W dniu 2 stycznia 2020 r. skarżący wniesli o przekazanie sprawy do Wielkiej Izby zgodnie z art. 43 Konwencji. W dniu 24 lutego 2020 r. zespół Wielkiej Izby przyjął ten wniosek.

7. Skład Wielkiej Izby określono zgodnie z przepisami art. 26 ust. 4 i ust. 5 Konwencji oraz art. 24 Regulaminu Trybunału. Na drugim posiedzeniu sędzia zastępca, Peeter Roosma, zastąpił Ivanę Jelić, która nie mogła uczestniczyć w dalszym rozpoznawaniu sprawy (art. 24 ust. 3 Regulaminu Trybunału).

8. Skarżący i Rząd złożyli dodatkowe pisemne uwagi dotyczące meritum sprawy (art. 59 ust. 1 Regulaminu Trybunału). Rząd brytyjski nie skorzystał z prawa do uczestnictwa w postępowaniu (art. 36 ust. 1 Konwencji i art. 44 ust. 3 Regulaminu Trybunału).

9. Rozprawa odbyła się w siedzibie Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, w dniu 21 października 2020 r. (art. 59 ust. 3 Regulaminu Trybunału); ze względu na kryzys w dziedzinie zdrowia publicznego spowodowany pandemią COVID-19 odbyła się ona w formie wideokonferencji. Transmisja internetowa z rozprawy została upubliczniona na stronie internetowej Trybunału w dniu następnym.

Przed Trybunałem stawili się:

(a) *w imieniu Rządu*

Pani I. NIEDLISPACHER,
Pan K. LEMMENS, adwokat,
Pani J. LEFEBVRE, Współpełnomocnik,

*Pełnomocnik,
Radca,
Doradca;*

(b) *w imieniu skarżących*

Pan M. VERPOORTEN, adwokat,

Radca,

Trybunał wysłuchał wystąpień p. Verpoortena, p. Niedlispacher i p. Lemmensa oraz odpowiedzi udzielonych przez p. Verpoortena i p. Lefebvre na pytania zadawane przez sędziów.

FAKTY

10. Skarżący urodzili się odpowiednio w 1984 r. i 1964 r. W czasie, gdy wniesiono skargi, pierwszy skarżący przebywał w Szpitalu Psychiatrycznym Bethaniënhuis w Zoersel, a drugi skarżący przebywał na oddziale ochrony społecznej Zakładu Karnego w Turnhout.

I. SKARGA NR 62819/17 (P. J. DENIS)

A. Tło postępowania zaskarżonego przed Trybunałem

11. Wyrokiem Sądu Karnego w Turnhout z dnia 18 czerwca 2007 r. pierwszy skarżący został przymusowo umieszczony w zakładzie zamkniętym z powodu popełnienia czynów zakwalifikowanych jako kradzież, zgodnie z art. 7 ustawy z dnia 9 kwietnia 1930 r. o ochronie społecznej w odniesieniu do osób upośledzonych umysłowo, recydywistów i sprawców niektórych przestępstw na tle seksualnym, zmienionej ustawą z dnia 1 lipca 1964 r. („ustawa o ochronie społecznej”; zob. par. 58 poniżej), w brzmieniu obowiązującym w przedmiotowym czasie.

12. W opinii z dnia 22 stycznia 2007 r., sporządzonej na wniosek prokuratury w Turnhout, psychiatra A. opisał pierwszego skarżącego jako osobę o osobowości psychotycznej, uzależnioną od alkoholu i narkotyków. W opinii psychiatry skarżący cierpiał na poważne zaburzenia psychiczne, które czyniły go niezdolnym do kontrolowania własnych działań i stanowił zagrożenie dla społeczeństwa i dla samego siebie, z uwagi na ciągłe używanie narkotyków i zaburzenia psychotyczne.

13. Pierwszy skarżący kilkakrotnie otrzymał zgodę na warunkowe opuszczenie zakładu, jednakże za każdym razem zgodę tę wycofywano, ponieważ nie przestrzegał on ustalonych warunków. Organy opieki społecznej regularnie przedłużały jego przymusowy pobyt na oddziale ochrony społecznej Zakładu Karnego w Merksplas.

14. W dniu 1 października 2016 r. w życie weszły nowe przepisy, tj. ustawa z dnia 5 maja 2014 r. o przymusowej izolacji (w dalszej części: „ustawa o przymusowej izolacji”; zob. par. 70 i nast. poniżej). Ustawa ta uchyliła i zastąpiła ustawę o ochronie społecznej (zob. par. 11 powyżej).

15. W dniu 27 października 2016 r. wydział psychologiczno-społeczny zakładu karnego w Merksplas wydał opinię sporządzoną na podstawie

rozmów z pierwszym skarżącym, akt jego sprawy, obserwacji poczynionych przez pracowników wydziału, badania sytuacji socjalnej przeprowadzonego przez zakład karny oraz opinii psychiatry. W opinii odnotowano, że skarżący nie zażywa już narkotyków, lecz stres również wywołuje u niego objawy psychotyczne. Kiedy objawy psychotyczne ustąpiły, na pierwszy plan wysunęły się cechy aspołeczne skarżącego. Wydawało się jednak, że funkcjonuje w sposób bardziej stabilny. Prawdopodobieństwo popełnienia przez niego kolejnych czynów karalnych uznano za raczej niskie. Po przeanalizowaniu przeszłości kryminalnej skarżącego, postępów poczynionych od czasu początkowego umieszczenia w zakładzie zamkniętym, proponowanej zmiany kwalifikacji i braku przeciwwskazań, dział pomocy psychologicznej i socjalnej wydał pozytywną opinię w sprawie jego warunkowego zwolnienia, z jednoczesnym przeniesieniem do szpitala psychiatrycznego.

16. W dniu 15 listopada 2016 r. Wydział Ochrony Społecznej Sądu Penitencjarnego w Antwerpii („CPS”) zadecydował o warunkowym zwolnieniu skarżącego i uznaniu go za pacjenta hospitalizowanego.

17. W dniu 27 grudnia 2016 r. pierwszy skarżący został ponownie zatrzymany i umieszczony na oddziale ochrony społecznej Zakładu Karnego w Merksplas z powodu nieprzestrzegania nałożonych na niego warunków.

B. Postępowanie zaskarżone przed Trybunałem

18. W bliżej nieokreślonym dniu, w kontekście okresowej kontroli przymusowej izolacji, pierwszy skarżący złożył wniosek o ostateczne zwolnienie. W swoich oświadczeniach argumentował, że zastosowana wobec niego przymusowa izolacja przestała być zgodna z prawem, z uwagi na to, że czyny, na podstawie których został umieszczony w zakładzie zamkniętym, nie mogły już stanowić podstawy do zastosowania środka polegającego na umieszczeniu w zakładzie zamkniętym na mocy ustawy o przymusowej izolacji. Podniósł on, że pozbawienie go wolności nie było „zgodne z prawem”, a także nie zostało zastosowane „w trybie ustalonym przez prawo” w rozumieniu art. 5 ust. 1 lit. e) Konwencji. Wniósł o zastosowanie art. 2 kodeksu karnego i art. 7 Konwencji, ustanawiających zasadę stosowania z mocą wsteczną łagodniejszego prawa karnego. Ponadto zdaniem pierwszego skarżącego, fakt, że ustawa o przymusowej izolacji przestała przewidywać możliwość umieszczenia go w zakładzie zamkniętym za popełnione przez niego czyny, oznaczał, iż jego zaburzenia psychiczne przestały być wystarczająco poważne, aby uzasadnić przedłużenie przymusowej izolacji. Powinien zatem zostać ostatecznie zwolniony.

19. W dniu 25 stycznia 2017 r. CPS oddalił wniosek pierwszego skarżącego o ostateczne zwolnienie. Uchylił warunkowe zwolnienie,

nakazał niezwłoczne umieszczenie na oddziale ochrony społecznej Zakładu Karnego w Merksplas, odrzucił wnioski o przyznanie jednodniowej przepustki i postanowił, że najpóźniej do dnia 18 lipca 2017 r. naczelnik zakładu karnego wyda nową opinię.

20. CPS wskazał, po pierwsze, że art. 7 Konwencji nie ma zastosowania w odniesieniu do sytuacji pierwszego skarżącego, ponieważ przepis ten dotyczy „kar”, gdy tymczasem przymusowe umieszczenie w zakładzie zamkniętym jest środkiem zapobiegawczym. Wyrokiem sądu karnego z dnia 18 czerwca 2007 r. (zob. par. 11 powyżej) nakazano przymusowe umieszczenie skarżącego w zakładzie zamkniętym. Nie był to wyrok skazujący. Zatem art. 2 kodeksu karnego również nie ma zastosowania. Przedmiotowy wyrok zyskał powagę rzeczy osądzonej, a zatem był prawomocny. Nie można było wnieść od niego odwołania. Nawet przy założeniu, że nałożono sankcję karną, zastosowanie łagodniejszych przepisów prawa karnego z mocą wsteczną nie było możliwe.

21. CPS wskazał również, że posiada jurysdykcję do wydania nakazu ostatecznego zwolnienia na mocy ustawy o przymusowej izolacji, ustanawiającej szereg warunków, które należy ściśle zweryfikować. W szczególności dana osoba musi pomyślnie odbyć co najmniej trzyletni okres warunkowego zwolnienia, a jej stan zdrowia psychicznego musi być wystarczająco stabilny, aby nie istniały już uzasadnione podstawy do obawy, że niezależnie od tego, czy z powodu zaburzeń psychicznych, potencjalnie w połączeniu z innymi czynnikami ryzyka, czy z innych przyczyn, ponownie popełni przestępstwa, które powodują lub mogą powodować naruszenie integralności fizycznej lub psychicznej innej osoby. W ustawie nie przewidziano jakiegokolwiek innej podstawy prawnej dla ostatecznego zwolnienia jednostki. CPS mógł zatem jedynie zastosować prawo.

22. Dodatkowo CPS zauważył, że ustawodawca w żadnym razie nie zamierzał nadać mocy wstecznej „łagodniejszym” przepisom w odniesieniu do nakazów przymusowej izolacji wydanych na podstawie poprzedniej ustawy o ochronie społecznej (z 1930 r.). Wynikało to jasno z przebiegu prac parlamentarnych. Minister Sprawiedliwości zasugerował jedynie, że właściwe CPS powinny przeprowadzać kontrolę decyzji dotyczących utrzymania przymusowej izolacji osób z zastosowaniem niezbędnego łagodnego podejścia (zob. par. 82 poniżej). W związku z tym CPS uznał, że niezależnie od tego, czy czyny karalne, które uzasadniały przymusową izolację skarżącego w 2007 r., mogą być nadal uznawane za podstawy przymusowej izolacji na mocy nowej ustawy, nie można wydać decyzji o ostatecznym zwolnieniu skarżącego ze względu na jego obecny stan psychiczny oraz fakt, że nie upłynął okres warunkowego zwolnienia przewidziany przez prawo.

23. Pierwszy skarżący wniósł odwołanie dotyczące kwestii prawnych. W pierwszym argumencie dotyczącym naruszenia art. 5 ust. 4 i art. 13

Konwencji podniósł, że postanowienia te wymagają, aby każdej osobie, której pozbawienie wolności nie jest dłużej zgodne z prawem, przysługiwało prawo dostępu do sądu, który może nakazać jej niezwłoczne uwolnienie. Ustawa o przymusowej izolacji naruszała powyższe przepisy, wymagając trzyletniego okresu próby przed uzyskaniem prawa do ostatecznego zwolnienia. Wyrok CPS naruszył zatem te przepisy ze względu na ustalenie, iż w przedmiotowym czasie skarżący nie może złożyć wniosku o ostateczne zwolnienie.

24. Pierwszy skarżący przedstawił drugi argument, podnosząc zarzut naruszenia art. 5 ust. 1 i art. 7 Konwencji, zgodnie z którymi stosować należy korzystniejsze prawo karne oraz że środki przymusowej izolacji, w przeciwieństwie do kar, nie zostały nałożone w sposób ostateczny, ponieważ zawsze powinny być nakładane zgodnie z prawem i w trybie ustalonym przez prawo, w rozumieniu art. 5 ust. 1 lit. e). Zagrożenia stwarzanego przez skarżącego dla społeczeństwa nie można zatem opierać na przestępstwach, które nie były już brane pod uwagę przy orzekaniu takiego pozbawienia wolności. Ponadto w orzeczeniu CPS nie stwierdzono, że choroba psychiczna skarżącego kiedykolwiek doprowadziła do czynów podlegających karze, które wchodziłyby w zakres ustawy o przymusowej izolacji, ani że skarżący stanowił zagrożenie dla społeczeństwa.

25. Wyrokiem z dnia 21 lutego 2017 r. (nr P.17.0125.N) Sąd Kasacyjny oddalił apelację pierwszego skarżącego dotyczącą kwestii prawnych.

26. W odniesieniu do zarzutu naruszenia art. 5 ust. 4 i art. 13 Konwencji, Sąd Kasacyjny stwierdził, że zgodnie z art. 66 ustawy o przymusowej izolacji, ostateczne zwolnienie było co do zasady uzależnione od zakończenia okresu próby. Warunek ten nie oznaczał, że osoba przymusowo umieszczona w zakładzie zamkniętym nie ma dostępu do sądu lub skutecznego środka odwoławczego zgodnie z wymogami Konwencji. Argument ten, wywodzący się z innej przesłanki prawnej, nie ma uzasadnienia prawnego.

27. W odniesieniu do argumentu dotyczącego naruszenia art. 5 ust. 1 i 7 Konwencji Sąd Kasacyjny uznał, że art. 7 Konwencji ma zastosowanie wyłącznie do kar, a nie do środków zapobiegawczych, takich jak przymusowa izolacja. W odniesieniu do pozostałych argumentów, art. 5 ust. 1 Konwencji nie uniemożliwia nałożenia nakazu przymusowej izolacji na mocy decyzji, która stała się prawomocna, a następnie spowodowała rozpoczęcie etapu wykonania, który nie podlegał tym samym zasadom, jakie obowiązywały w czasie nałożenia nakazu. Przepis art. 5 ust. 1 nie oznacza zatem, że środek polegający na pozbawieniu wolności, nałożony w postępowaniu, które stało się prawomocne, przestaje być zgodny z prawem lub zgodnie z prawem zastosowany, jeżeli na etapie wykonywania wprowadzone zostaną zmiany w ustawodawstwie. A zatem przepis ten skutkuje jedynie tym, że środka polegającego na przymusowej izolacji nie będzie można zastosować w przyszłości za przestępstwo, za które skarżący

został już poddany izolacji. Oceny stanu psychicznego osoby zatrzymanej i wynikającego z niego zagrożenia dla społeczeństwa nie dokonuje się wyłącznie na podstawie przestępstwa, z powodu którego została ona poddana izolacji, ale także w świetle szeregu czynników ryzyka przedstawionych do analizy przez CPS. W zakresie, w jakim argument ten opiera się na innej przesłance prawnej, jest on pozbawiony wartości prawnej. Sąd Kasacyjny dodał, że wobec braku argumentów skarżącego w tym zakresie, CPS nie był zobowiązany do przedstawienia konkretnych powodów, dla których osoba pozbawiona wolności mogłaby, ze względu na swój stan psychiczny, ponownie popełnić przestępstwa, które spowodowały lub mogły spowodować naruszenie integralności fizycznej lub psychicznej innej osoby.

28. W dniu 18 lipca 2017 r. CPS ponownie zarządził warunkowe zwolnienie pierwszego skarżącego, pod warunkiem, że zostanie on przyjęty jako pacjent Szpitala Psychiatrycznego Bethaniënhuis w Zoersel. W szczególności uznał, że z uwagi na brak popełnienia nowych przestępstw w okresie przymusowej izolacji i stosunkowo niskie ryzyko ponownego popełnienia przestępstwa, leczenie w tym szpitalu wydaje się być odpowiednie do powagi jego problemu i zapewnia niezbędny poziom bezpieczeństwa. Pierwszy skarżący został tam przeniesiony w dniu 24 lipca 2017 r.

C. Zmiany sytuacji od czasu wniesienia skargi

29. W dniu 23 listopada 2017 r. CPS zdecydował, że pierwszy skarżący powinien korzystać z terapii w warunkach ambulatoryjnych, a on sam powinien przebywać w domu swoich rodziców. Psychiatra prowadzący jego leczenie uznał, że jest on gotowy na ten krok. Zmianę klasyfikacji pacjenta należycie przygotowano. Pierwszy skarżący zobowiązał się do regularnego przyjmowania leków i kontynuowania psychoterapii.

30. W dniu 13 lipca 2018 r. CPS zawiesił warunkowe zwolnienie pierwszego skarżącego i nakazał natychmiastowe umieszczenie go na oddziale psychiatrycznym Zakładu Karnego w Antwerpii, ponieważ został on zatrzymany przez policję. CPS uznał, że podstawy tymczasowego aresztowania były na tyle poważne, że przed podjęciem decyzji o utrzymaniu warunkowego zwolnienia postanowił omówić je z pierwszym skarżącym. CPS miał podjąć decyzję w terminie jednego miesiąca, w którym to czasie pierwszy skarżący pozostawać miał w zakładzie zamkniętym.

31. W dniu 31 lipca 2018 r. CPS postanowił nie uchylać warunkowego zwolnienia pierwszego skarżącego, ale nakazać ponowne przyjęcie go do Szpitala Psychiatrycznego w Zoersel począwszy od dnia następnego. Zauważył w szczególności, że pierwszy skarżący dobrowolnie powrócił do szpitala w dniu 3 kwietnia 2018 r. oraz że w nocy z 25 na 26 czerwca 2018

r. doszło do incydentu, podczas którego był agresywny i spowodował uszkodzenie mienia.

32. W dniu 5 grudnia 2018 r. CPS ponownie zdecydował, że pierwszy skarżący powinien korzystać z terapii w warunkach ambulatoryjnych, przebywając w domu rodziców. Z opinii kuratora wynikało, że jego stan psychiczny ustabilizował się na tyle, że było to możliwe.

33. Decyzją z dnia 9 stycznia 2019 r. CPS ponownie zawiesił warunkowe zwolnienie pierwszego skarżącego, z uwagi na fakt zatrzymania go przez policję. CPS uznał, że podstawy tymczasowego aresztowania były na tyle poważne, że przed podjęciem decyzji o kontynuacji warunkowego zwolnienia postanowił omówić je z pierwszym skarżącym. CPS miał podjąć decyzję w terminie jednego miesiąca, w którym to czasie pierwszy skarżący pozostawać miał w izolacji.

34. W dniu 6 lutego 2019 r. CPS uchylił warunkowe zwolnienie pierwszego skarżącego na tej podstawie, że dopuścił się on dwóch poważnych incydentów obejmujących agresję fizyczną i słowną oraz zniszczenie pokoju w Szpitalu w Zoersel. Z uwagi na to, że powrót pierwszego skarżącego do tej placówki nie był możliwy w dającej się przewidzieć przyszłości, konieczne należało znaleźć inny szpital psychiatryczny, który mógłby go przyjąć. Jako że ewentualna opcja zmiany klasyfikacji w zakładzie zamkniętym nie była dostępna żadna, CPS nakazał umieszczenie pierwszego skarżącego na oddziale ochrony społecznej Zakładu Karnego w Turnhout, na czas oczekiwania na wolne miejsce w szpitalu psychiatrycznym.

35. W dniu 15 lipca 2019 r. CPS zarządził umieszczenie pierwszego skarżącego na oddziale ochrony społecznej Zakładu Karnego w Merksplas, na czas oczekiwania na umieszczenie w zakładzie karnym typu półotwartego.

36. Wyrokiem z dnia 14 sierpnia 2019 r. (P.19.0828.N) Sąd Kasacyjny oddalił złożoną przez pierwszego skarżącego apelację dotyczącą kwestii prawnych w odniesieniu do wspomnianego orzeczenia. W szczególności argument dotyczący naruszenia art. 5 ust. 1 Konwencji został oddalony na tej podstawie, że z art. 66 ustawy o przymusowej izolacji jasno wynika, iż ocenę stanu zdrowia psychicznego osoby przebywającej w zakładzie zamkniętym oraz zagrożenia, jakie stanowi ona dla społeczeństwa, przeprowadza się nie tylko w świetle przestępstwa, za które nałożono karę pozbawienia wolności, ale także w odniesieniu do szeregu czynników ryzyka przedstawionych do analizy przez CPS.

37. W dniu 15 stycznia 2020 r. CPS potwierdził, że pierwszy skarżący pozostanie w Zakładzie Karnym w Merksplas, a jego wniosek o ostateczne zwolnienie został odrzucony. Wydział pomocy psychologicznej i socjalnej Zakładu Karnego w Merksplas uznał, że istnieje wysokie prawdopodobieństwo agresywnego zachowania i ponownego popełnienia przestępstwa. Istniało również realne ryzyko powrotu do zażywania

narkotyków. CPS uznał, że pierwszy skarżący nie może zostać niezwłocznie zwolniony, szczególnie ze względu na jego ówczesny stan zdrowia psychicznego, fakt, że stanowi on realne i poważne zagrożenie dla integralności innych osób oraz że w celu zapobieżenia takiej możliwości konieczny jest usystematyzowany nadzór. Oczywistym było, że pierwszego skarżącego należy jak najszybciej umieścić w placówce, która oferuje opiekę terapeutyczną i wystarczające gwarancje bezpieczeństwa innych osób. W owym czasie w placówkach tego rodzaju nie było dostępnych miejsc i nie istniał żaden szczegółowy plan zmiany klasyfikacji. W związku z tym koniecznym okazało się wydanie nakazu dalszego pobytu skarżącego w Zakładzie Karnym w Merksplas w oczekiwaniu na zapewnienie mu odpowiedniego planu leczenia w bezpiecznych warunkach.

38. Wyrokiem z dnia 18 lutego 2020 r. (P.20.0094.N) Sąd Kasacyjny oddalił złożoną przez pierwszego skarżącego apelację dotyczącą kwestii prawnych. Zauważył między innymi, że niewłaściwa terapia może być niezgodna z prawem w rozumieniu art. 5 ust. 1 lit. e) i art. 5 ust. 4 Konwencji, ale fakt ten nie uzasadnia zwolnienia osoby z przymusowej izolacji, jeśli skutkowałoby to zagrożeniem dla społeczeństwa.

39. W dniu 20 maja 2020 r. CPS w Antwerpii ponownie nakazał warunkowe zwolnienie pierwszego skarżącego i pobyt w ośrodku psychiatrycznym św. Jana Chrzyciela w Zelzate. Został on tam przeniesiony w dniu 12 czerwca 2020 r.

40. W dniu 18 czerwca 2020 r. sąd pierwszej instancji w Brukseli (wydział niderlandzkojęzyczny) częściowo uznał roszczenie pierwszego skarżącego na podstawie art. 1382 i 1383 kodeksu cywilnego o odszkodowanie za szkody poniesione w wyniku pozbawienia go wolności w zakładzie karnym bez odpowiedniego wsparcia terapeutycznego, w warunkach, które stanowiły naruszenie art. 3 i art. 5 ust. 1 Konwencji. Sąd przyznał skarżącemu 6 000 euro (EUR) tytułem jednorazowego odszkodowania plus odsetki od dnia wydania wyroku oraz 1 080 EUR tytułem kosztów postępowania.

II. SKARGA NR 63921/17 (P. D. IRVINE)

A. Tło postępowania zaskarżonego przed Trybunałem

41. W dniu 14 listopada 2002 r. izba Wydziału Karnego Sądu w Turnhout zarządziła objęcie drugiego skarżącego przymusową izolacją zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie społecznej w następstwie popełnienia czynów zakwalifikowanych jako usiłowanie kradzieży z włamaniem.

42. W opinii z dnia 18 października 2002 r., sporządzonej na wniosek sędziego śledczego sądu pierwszej instancji w Antwerpii, psychiatra D. opisał drugiego skarżącego jako cierpiącego na poważne zaburzenia

osobowości i zaburzenia psychiczne, które czyniły go niezdolnym do kontrolowania własnych działań.

43. W dniu 27 czerwca 2003 r., w następstwie kontaktów między odpowiednimi władzami belgijskimi i szkockimi, skarżący został warunkowo zwolniony. Umieszczono go w szpitalu psychiatrycznym w Szkocji.

44. Po ucieczce z tej instytucji, w dniu 1 grudnia 2010 r. znaleziono go błąkającego się w Belgii i aresztowano. W dniu 11 stycznia 2011 r. Komisja ds. Ochrony Społecznej w Antwerpii („CDS”) zarządziła przekazanie go na oddział ochrony społecznej w Zakładzie Karnym w Turnhout.

45. Z uwagi na to, że umieszczenie drugiego skarżącego w placówce w Szkocji okazało się niemożliwe, w dniu 23 czerwca 2016 r. CDS nakazała, jako działanie priorytetowe, umieszczenie go na oddziale psychiatrii sądowej w Gandawie lub Antwerpii. W okresie oczekiwania na wolne miejsce został umieszczony na oddziale ochrony społecznej Zakładu Karnego w Turnhout.

B. Postępowanie zaskarżone przed Trybunałem

46. W nieokreślonym dniu drugi skarżący zwrócił się do CPS o wydanie orzeczenia w sprawie szeregu praktycznych ustaleń dotyczących przymusowego umieszczenia go w zakładzie zamkniętym, zważywszy, że w dalszym ciągu przebywał w zakładzie karnym w Turnhout. W swoich wnioskach, powołując się na art. 5 i 7 Konwencji, wniósł on również o ostateczne zwolnienie z tych samych przyczyn, które dotyczyły pierwszego skarżącego (zob. par. 18 powyżej).

47. W dniu 21 grudnia 2016 r. wydział pomocy psychologicznej i socjalnej Zakładu Karnego w Turnhout wydał opinię sporządzoną na podstawie rozmowy z drugim skarżącym, obserwacji poczynionych przez pracowników wydziału, akt sprawy i wcześniejszych opinii. W opinii stwierdzono, że konieczne jest umieszczenie skarżącego na oddziale psychiatrii sądowej lub w zakładzie opieki długoterminowej, ponieważ – pomimo podjętych w tym celu wysiłków – wydaje się, że umieszczenie go w szpitalu psychiatrycznym w Szkocji nie jest możliwe. Opinia została następnie uzupełniona o opinię psychiatry z wydziału psychologiczno-społecznego z dnia 22 grudnia 2016 r., w której opisano utrzymujące się objawy schizofrenii, leczone z wykorzystaniem przeciwpсихотycznych zastrzyków domięśniowych. Psychiatra uznał, że środek polegający na umieszczeniu w zakładzie zamkniętym powinien zostać utrzymany, a skarżący powinien zostać umieszczony na oddziale psychiatrii sądowej.

48. W wyroku z dnia 25 stycznia 2017 r. CPS orzekł, że wykonanie decyzji CDS z dnia 23 czerwca 2016 r. jest niemożliwe (zob. par. 45 powyżej). Unieważnił zatem priorytetowy charakter wspomnianej decyzji oraz postanowił o kontynuacji przymusowej izolacji drugiego skarżącego na

oddziale ochrony społecznej Zakładu Karnej w Turnhout, w oczekiwaniu na miejsce na oddziale psychiatrii sądowej w Gandawie lub Antwerpii. CPS oddalił argumenty dotyczące art. 5 i 7 Konwencji oraz wnioszek drugiego skarżącego o ostateczne zwolnienie, z tych samych przyczyn, które zastosowano w odniesieniu do pierwszego skarżącego (zob. par. 19 i nast. powyżej).

49. Drugi skarżący wniósł odwołanie dotyczące kwestii prawnych, powołując się na te same argumenty co pierwszy skarżący (zob. par. 23 i 24 powyżej).

50. Wyrokiem z dnia 21 lutego 2017 r. (nr P.17.012.N) Sąd Kasacyjny oddalił apelację dotyczącą kwestii prawnych, powołując się na te same podstawy, który przedstawił w odniesieniu do pierwszego skarżącego (zob. par. 25-27 powyżej).

C. Zmiany sytuacji od czasu wniesienia skargi

51. W dniu 22 lutego 2018 r. CPS zarządził umieszczenie drugiego skarżącego na oddziale psychiatrii sądowej w Antwerpii w ramach procedury nadzwyczajnej. Decyzję tę wykonano w nieustalonym terminie.

52. W dniu 30 marca 2018 r. CPS utrzymał w mocy orzeczenie z dnia 22 lutego 2018 r. i określił zasady i warunki umieszczenia na oddziale psychiatrii sądowej w Antwerpii.

53. W dniu 28 czerwca 2019 r. CPS w Antwerpii potwierdził kontynuację umieszczenia drugiego skarżącego na oddziale psychiatrii sądowej w Antwerpii oraz warunki wydawania jednodniowych przepustek. Pomimo stosunkowo pozytywnych zmian w zachowaniu drugiego skarżącego, na podstawie danych klinicznych CPS uznał ryzyko ponownego popełnienia przestępstwa z użyciem przemocy w przypadku natychmiastowego powrotu do społeczeństwa za wysokie. Najpoważniejsze zagrożenie związane było z faktem, że [skarżący] nie zdawał sobie sprawy ze swojej choroby i że cierpi na zaburzenia psychiczne. Nowa opinia oddziału psychiatrii sądowej w Antwerpii miała zostać wydana najpóźniej do dnia 28 czerwca 2020 r. w kontekście automatycznego przeglądu okresowego przymusowej izolacji.

54. W dniu 8 kwietnia 2019 r. sąd pierwszej instancji w Antwerpii częściowo uznał roszczenie drugiego skarżącego na podstawie art. 1382 i 1383 kodeksu cywilnego o odszkodowanie za szkody poniesione w wyniku pozbawienia go wolności w zakładzie karnym, w warunkach, które stanowiły naruszenie art. 3 i art. 5 ust. 1 Konwencji. Sąd przyznał mu odszkodowanie w wysokości 7 350 EUR plus odsetki płatne od dnia 23 marca 2015 r.

55. W dniu 26 sierpnia 2020 r. CPS w Antwerpii postanowił odroczyć rozpoznanie sprawy do dnia 26 października 2020 r. w oczekiwaniu na

odpowiedź dotyczącą możliwości przeniesienia drugiego skarżącego do Wielkiej Brytanii i wyznaczenia tymczasowego kuratora.

WŁAŚCIWE KRAJOWE RAMY PRAWNE I PRAKTYKA

56. Krajowe ramy prawne i praktyka w odniesieniu do przymusowej izolacji zostały określone w wyroku w sprawie *Rooman przeciwko Belgii* ([WI], nr 18052/11, §§ 75-104, 31 stycznia 2019 r.). Aby zapewnić większą przejrzystość niniejszego wyroku, informacje te zostały przytoczone i rozszerzone poniżej.

57. Początkowo nakaz przymusowej izolacji skarżących wydano zgodnie z ustawą z dnia 9 kwietnia 1930 r. o ochronie społecznej w odniesieniu do osób upośledzonych umysłowo, recydywistów i sprawców niektórych przestępstw na tle seksualnym, zmienionej ustawą z dnia 1 lipca 1964 r. („ustawa o ochronie społecznej”), uchylonej i zastąpionej ustawą z dnia 5 maja 2014 r. o przymusowej izolacji („ustawa o przymusowej izolacji”), zmienionej ustawą z dnia 4 maja 2016 r. o przymusowej izolacji i sprawiedliwości (Postanowienia Różne) zob. także par. 90 poniżej). Ustawa o przymusowej izolacji weszła w życie w dniu 1 października 2016 r.

I. USTAWA O OCHRONIE SPOŁECZNEJ Z DNIA 9 KWIETNIA 1930 R.

58. Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie społecznej, organy sądowe prowadzące dochodzenie i sądy pierwszej instancji mogą zarządzić przymusowe umieszczenie w zakładzie zamkniętym osób, które zostały oskarżone o popełnienie czynu zakwalifikowanego jako przestępstwo lub poważne wykroczenie i które cierpią na jedno z zaburzeń wskazanych w art. 1 tejże ustawy, mianowicie: „albo z powodu zaburzeń psychicznych, albo z powodu poważnych zaburzeń lub zmian psychicznych, które czynią je niezdolnymi do kontrolowania własnego postępowania”.

59. Ponadto, w przypadku, gdy osoba skazana za przestępstwo lub poważne wykroczenie została uznana w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności za cierpiącą na zaburzenia psychiczne lub poważne zaburzenia lub zmiany psychiczne, które czynią ją niezdolną do kontrolowania własnego postępowania, osoba taka mogła zostać przymusowo umieszczona w zakładzie zamkniętym na mocy decyzji Ministra Sprawiedliwości, wydanej na podstawie opinii Komisji ds. ochrony społecznej (*Commission de défense sociale*, „CDS”; art. 23 ustawy o ochronie społecznej).

60. CDS zostały utworzone w celu prowadzenia spraw z obszaru przymusowej izolacji. W ich skład wchodzi urzędujący lub emerytowany sędzia, który pełni funkcję przewodniczącego, a także prawnik i lekarz (art. 12 ustawy o ochronie społecznej).

61. CDS podejmuje decyzje dotyczące miejsca przymusowej izolacji. Miejsce takie wskazuje się spośród instytucji wyznaczonych w tym celu przez Rząd. Jednakże CDS może, ze względów terapeutycznych i w drodze decyzji zawierającej konkretne powody, nakazać umieszczenie i zatrzymanie osoby w innej instytucji, w której można zagwarantować odpowiedni poziom bezpieczeństwa i leczenia (art. 14 ustawy o ochronie społecznej).

62. W praktyce, jeżeli CDS wyda decyzję o przymusowej izolacji, osoba, której to dotyczy, może zostać umieszczona w zakładzie opieki społecznej, oddziale opieki społecznej przy zakładzie karnym i przeznaczonym specjalnie dla osób poddanych przymusowej izolacji lub w placówce zewnętrznej.

63. CDS może, z własnej inicjatywy lub na wniosek Ministra Sprawiedliwości, prokuratora, zatrzymanego lub jego adwokata, zarządzić przeniesienie zatrzymanego do innej placówki. W przypadku odrzucenia wniosku złożonego przez zatrzymanego lub jego adwokata, wniosek taki można było złożyć ponownie po upływie sześciu miesięcy. CDS może również zezwolić na przeniesienie osoby pozbawionej wolności do zakładu typu półotwartego, zgodnie z warunkami i zasadami określonymi przez Ministra Sprawiedliwości (art. 15 ustawy o ochronie społecznej).

64. Przed wydaniem orzeczenia na podstawie wyżej wymienionych art. 14 i 15 CDS może zwrócić się o opinię do wybranego przez siebie lekarza praktykującego w ramach administracji publicznej lub poza nią. Istnieje także możliwość zbadania osoby zatrzymanej przez lekarza wybranego przez taką osobę i przedłożenia jego opinii. Lekarz taki ma prawo zapoznać się z aktami zatrzymanego. Przeprowadza się wysłuchanie prokuratora, kierownika lub lekarza placówki opieki społecznej lub odpowiedniej placówki, zatrzymanego i jego adwokata. Akta zatrzymanego udostępnia się adwokatowi na cztery dni. Osoby zatrzymane reprezentowane są przez adwokata, jeśli uznano, że obecność podczas omawiania kwestii medycznych i psychiatrycznych dotyczących ich stanu zdrowia jest dla nich szkodliwa (art. 16 ustawy o ochronie społecznej). W nagłych przypadkach przewodniczący CDS lub Minister Sprawiedliwości może zarządzić przeniesienie zatrzymanej osoby (art. 17 ustawy o ochronie społecznej).

65. CDS monitoruje sytuację osoby zatrzymanej i może, z własnej inicjatywy lub na wniosek prokuratora, osoby zatrzymanej lub jej adwokata, podjąć decyzję o ostatecznym lub warunkowym zwolnieniu, jeżeli stan zdrowia psychicznego danej osoby uległ wystarczającej poprawie i spełnione zostały warunki reintegracji ze społeczeństwem. W tym celu CDS może, z własnej inicjatywy lub na wniosek osoby zatrzymanej lub jej adwokata, zlecić departamentowi odpowiedzialnemu za więziennictwo sporządzenie krótkiej informacji lub przygotowanie opinii opieki społecznej. Wniosek o zwolnienie można składać co sześć miesięcy (art. 18 ustawy o ochronie społecznej).

66. W przypadku zwolnienia warunkowego zatrzymany objęty jest nadzorem lekarskim i prawnym, którego czas trwania i warunki określono w odnośnym postanowieniu. W przypadku, gdy zachowanie lub stan psychiczny zwolnionej osoby stwarzają zagrożenie dla społeczeństwa, na przykład w przypadku nieprzestrzegania nałożonych warunków, na wniosek prokuratora osoba ta może zostać ponownie przymusowo umieszczona na oddziale psychiatrycznym (art. 20 ustawy o ochronie społecznej).

67. Orzeczenia CDS podlegają zaskarżeniu do Wyższej Komisji ds. Ochrony Społecznej (*Commission supérieure de défense sociale*, „CSDS”) w terminie 15 dni od daty doręczenia. W skład CSDS wchodzi urzędujący lub emerytowany sędzia Sądu Kasacyjnego lub sądu apelacyjnego, który pełnił funkcję przewodniczącego, prawnik oraz dyrektor ds. medycznych Więziennej Służby Psychologicznej (*Service d'anthropologie pénitentiaire*) (art. 13 ustawy o ochronie społecznej).

68. CSDS wydaje decyzję w terminie jednego miesiąca od daty otrzymania wniosku. Przesłuchuje się zatrzymanego i jego adwokata, a zastosowanie mają wspomniane powyżej przepisy art. 16 (art. 19a) ustawy o ochronie społecznej.

69. Adwokat zatrzymanego może wnieść do Sądu Kasacyjnego odwołanie dotyczące kwestii prawnych od decyzji CSDS potwierdzających decyzje o oddaleniu wniosku zatrzymanego o zwolnienie lub uznających za zasadny sprzeciw prokuratora wobec nakazu zwolnienia (art. 19 b) ustawy o ochronie społecznej).

II. USTAWA O PRZYMUSOWEJ IZOLACJI Z DNIA 5 MAJA 2014 R.

A. Kontekst ogólny

70. W kontekście wykonania wiodących wyroków wydanych w szeregu spraw wniesionych przeciwko Belgii dotyczących pozbawienia wolności sprawców czynów zakwalifikowanych jako przestępstwa lub poważne wykroczenia, którzy cierpią na zaburzenia psychiczne i przebywają w oddziałach psychiatrycznych zakładów karnych (zob. *L.B. przeciwko Belgii*, nr 22831/08, 2 października 2012 r.; *Claes przeciwko Belgii*, nr 43418/09, 10 stycznia 2013 r.; *Dufoort przeciwko Belgii*, nr 43653/09, 10 stycznia 2013 r. oraz *Swennen przeciwko Belgii*, nr 53448/10, 10 stycznia 2013 r.), władze belgijskie, motywowane chęcią osiągnięcia optymalnej reintegracji ze społeczeństwem, podjęły ogólne środki w celu poprawy sytuacji osadzonych. W tym kontekście wprowadzono poprawki do ram prawnych dotyczących umieszczania osób w specjalistycznych placówkach psychiatrycznych.

71. Ustawa o przymusowej izolacji (ustawa z dnia 5 maja 2014 r.), uchylająca ustawę o ochronie społecznej z dnia 9 kwietnia 1930 r., przewiduje kilka obszarów zmian, mających na celu zwrócenie szczególnej

uwagi na pakiet opieki dla osób, wobec których zastosowano przymusową izolację. Definiuje ona przymusową izolację jako środek bezpieczeństwa, mający na celu zarówno ochronę społeczeństwa, jak i zapewnienie, że osoba zatrzymana otrzyma wymagane ze względu na jej stan leczenie, w celu reintegracji ze społeczeństwem. Uwzględniając bezpieczeństwo publiczne i stan zdrowia osoby zatrzymanej, należy zaoferować jej niezbędne leczenie, aby mogła żyć w sposób nie naruszający godności ludzkiej. Leczenie to musi umożliwić osobie zatrzymanej jak najskuteczniejszą reintegrację ze społeczeństwem i jest stosowane – tam, gdzie jest to wskazane i wykonalne – w ramach planu opieki, aby dostosować ją do konkretnej osoby (art. 2).

72. Ustawa o przymusowej izolacji stanowi, że przed zastosowaniem jakiegokolwiek środka polegającego na przymusowej izolacji niezbędne jest sporządzenie opinii biegłego psychiatry lub opinii biegłego z zakresu psychologii sądowej (art. 5 ust. 1). Biegli muszą stosować się do standardów zawodowych. Opinie biegłych muszą być przygotowywane przez zespół lub z udziałem specjalistów w dziedzinie nauk behawioralnych (art. 5 § 2). Biegli zobowiązani są do przedstawienia szczegółowej opinii, sporządzonej w oparciu o standardowy format (art. 5 § 4). Musi istnieć możliwość wystąpienia o opinię innego biegłego (art. 8 § 1). Kolejnym nowym elementem tej ustawy jest fakt, że osoba, której dotyczy opinia, może korzystać z pomocy nie tylko swojego adwokata, ale także wybranego przez siebie lekarza lub psychologa (art. 7).

73. Umieszczenie w placówce pozostaje głównym środkiem w ramach tego modelu. Musi być ono realizowane w placówce lub oddziale ochrony społecznej lub na oddziale psychiatrii sądowej w przypadku osób „wysokiego ryzyka” lub w placówce uznawanej przez odpowiednie władze, prowadzonej przez instytucję prywatną, społeczność, region lub władze lokalne, w przypadku osób obciążonych „niskim lub umiarkowanym ryzykiem” (art. 19, w związku z art. 3 ust. 4 lit. b), c) i d)).

74. Instytucja zewnętrzna, która podpisała umowę o współpracy – określającą w szczególności jej możliwości, profil przyjmowanych osadzonych i procedurę przyjęcia (art. 3 ust. 5) – nie może odmówić przyjęcia pacjenta (art. 19). Indywidualne zatwierdzanie poszczególnych przypadków nie jest wymagane, pod warunkiem spełnienia kryteriów określonych w umowie dotyczącej przyjmowania osób.

75. Zgodnie z nową ustawą, jedynymi organami odpowiedzialnymi za zarządzanie i monitorowanie przymusowej izolacji są wydziały ochrony społecznej (*chambre de protection sociale* – „CPS”), utworzone w ramach sądów penitencjarnych (art. 3 ust. 6). W skład tych wydziałów wchodzi sędzia (jako przewodniczący), specjalista ds. reintegracji społecznej oraz specjalista ds. psychologii klinicznej (art. 78 kodeksu postępowania sądowego). Podejmują oni decyzje o umieszczeniu i przeniesieniu osób zatrzymanych. Orzekają również o udzielaniu jednodniowych przepustek, krótkoterminowych urlopów, ograniczeniach izolacji, dozorce

elektronicznym, warunkowym zwolnieniu, przedterminowym zwolnieniu w celu wydalenia lub ekstradycji oraz, w ostatniej instancji, o ostatecznym zwolnieniu. Przysługuje im szeroki zakres swobody decyzyjnej, co ma na celu opracowanie zindywidualizowanej ścieżki izolacji danej osoby, dostosowanej do jej zaburzeń psychicznych i poziomu zagrożenia, przy jednoczesnym przestrzeganiu zasad obowiązujących w danej placówce.

76. W przypadku, gdy CPS nakazuje umieszczenie w placówce, w swoim orzeczeniu określa datę, do której dyrektor placówki lub kierownik zespołu terapeutycznego – w zależności od placówki, w jakiej przebywa dana osoba – ma obowiązek przedstawić swoją opinię. Okres ten nie może być dłuższy niż jeden rok od daty wydania orzeczenia (art. 43).

77. Rozprawa kontrolna przed CPS musi odbyć się nie później niż dwa miesiące po otrzymaniu opinii dyrektora placówki lub kierownika zespołu terapeutycznego i po otrzymaniu opinii prokuratury (art. 50).

78. Prokurator lub adwokat zatrzymanego może wnieść odwołanie od decyzji CPS dotyczących zastosowania, odmowy lub uchYLENIA ograniczeń pozbawienia wolności, dozoru elektronicznego, warunkowego zwolnienia, przedterminowego zwolnienia w celu wydalenia lub ekstradycji oraz ostatecznego zwolnienia (art. 78).

B. Kryteria uzasadniające zastosowanie środka przymusowej izolacji

79. Odpowiednie części art. 9 ustawy o przymusowej izolacji, zmienionej ustawą z dnia 4 maja 2016 r., brzmią następująco:

„§ 1. Z wyłączeniem przypadków przestępstw lub poważnych wykroczeń popełnionych z pobudek politycznych lub za pośrednictwem prasy, z wyjątkiem przestępstw prasowych motywowanych rasizmem lub ksenofobią, organy sądowe prowadzące dochodzenie i sądy procesowe mogą nakazać przymusowe umieszczenie w zakładzie zamkniętym osoby:

i. która popełniła przestępstwo lub poważne wykroczenie, które spowodowało lub mogło spowodować naruszenie integralności fizycznej lub psychicznej innej osoby, oraz

ii. która w chwili wydania nakazu cierpi na zaburzenia psychiczne powodujące utratę lub poważne ograniczenie zdolności rozeznania lub kierowania swoim postępowaniem, oraz

iii. w odniesieniu do której istnieje ryzyko, że popełni nowe czyny, o których mowa w punkcie i. powyżej, ze względu na zaburzenia psychiczne, ewentualnie w połączeniu z innymi czynnikami ryzyka.

Organy sądowe prowadzące dochodzenie lub sądy pierwszej instancji przeprowadzają ocenę, z uzasadnieniem, czy czyny spowodowały naruszenie integralności fizycznej lub psychicznej innej osoby.

(...)”

80. W odniesieniu do powodów zmiany kryteriów uzasadniających zastosowanie środka przymusowej izolacji, przewidzianych w art. 9 wyżej

wymienionej ustawy, projekt ustawy o przymusowej izolacji (przepisy różne) z dnia 18 stycznia 2016 r., rozpatrzony przez Izbę Reprezentantów (*Dokumenty Parlamentarne*, Izba Reprezentantów, 2015-2016, DOC 54-1590/001, str. 101), który stał się wyżej wymienioną ustawą z dnia 4 maja 2016 r., brzmiał następująco:

„Art. 9 ust. 1 został przeredagowany w celu doprecyzowania możliwości zastosowania przymusowej izolacji. Chodzi o to, aby zwrócić uwagę na osoby, w przypadku których ten środek zapobiegawczy jest rzeczywiście konieczny od samego początku, na czas nieokreślony, aby chronić przed nimi społeczeństwo i ofiary. (...) Pozwoli to uniknąć niewłaściwego stosowania środka w postaci przymusowej izolacji.”

81. Jak wynika ze sprawozdania z pierwszego czytania projektu ustawy przez Komisję Sprawiedliwości Izby Reprezentantów (*Dokumenty Parlamentarne*, Izba Reprezentantów, 2015-2016, DOC 54-1590/006), Minister Sprawiedliwości wyjaśnił, że wprowadzenie „progu” w celu zastosowania przymusowej izolacji miało na celu zapewnienie, że środek w postaci przymusowej izolacji będzie stosowany względem grupy docelowej, która wymaga zastosowania takiego środka, oraz uniknięcie sytuacji, w której przymusowa izolacja bez ograniczeń czasowych mogłaby być stosowana w następstwie popełnienia stosunkowo mniej poważnych przestępstw (str. 4). W odpowiedzi na pytania zadane przez członków Komisji, Minister Sprawiedliwości wskazał, że przymusowa izolacja jest środkiem zapobiegawczym, a nie karą. Jest to poważny środek, ponieważ ma charakter nieograniczony i może prowadzić do pozbawienia wolności. Z tego powodu nieproporcjonalne jest zezwolenie na stosowanie tego środka w odniesieniu do czynów, które nie stanowią realnego zagrożenia dla społeczeństwa (str. 37).

82. W odniesieniu do przepisów przejściowych (zob. par. 88 poniżej), Minister Sprawiedliwości zaznaczył, że przepisów zmieniających zakres ustawy o przymusowej izolacji nie można uznać za przepisy prawa karnego. W związku z tym zasada stosowania z mocą wsteczną przepisów prawa karnego o łagodniejszym charakterze nie miała zastosowania, a ustawa o przymusowej izolacji co do zasady nie ma wpływu na decyzje dotyczące osób cierpiących na zaburzenia psychiczne, które popełniły czyny mogące stanowić podstawę przymusowej izolacji na mocy ustawy o ochronie społecznej z 1930 r., w przypadku których na mocy nowych przepisów przymusowe umieszczenie w zakładzie zamkniętym nie byłoby już możliwe. Właściwy CPS powinien przeanalizować takie decyzje z zastosowaniem niezbędnego łagodnego podejścia zgodnie z art. 135 ustawy o przymusowej izolacji (str. 46).

C. Przepisy dotyczące zwolnienia osób poddanych przymusowej izolacji

83. Ustawa o przymusowej izolacji przewiduje, że warunkowe zwolnienie jest jednym ze sposobów wykonania nakazu przymusowej izolacji, zgodnie z którym osoba zatrzymana podlega nałożonemu na nią środkowi zapobiegawczemu w kontekście opieki stacjonarnej lub ambulatoryjnej, z zastrzeżeniem przestrzegania warunków nałożonych w okresie próby (art. 25). Decyzję o zastosowaniu warunkowego zwolnienia można wydać w odniesieniu do osoby w dowolnym momencie przymusowej izolacji, jeżeli nie istnieją przeszkody do zwolnienia, których nie można rozwiązać poprzez nałożenie określonych warunków i jeżeli dana osoba akceptuje takie warunki (art. 26).

84. Osoba pozbawiona wolności może zostać ostatecznie zwolniona po upływie co najmniej trzyletniego okresu próby pod warunkiem, że jej stan zdrowia psychicznego ustabilizował się w stopniu wystarczającym, by nie istniały uzasadnione podstawy do obawy, że niezależnie od tego, czy z powodu zaburzeń psychicznych, potencjalnie w połączeniu z innymi czynnikami ryzyka, czy z innych przyczyn, osoba ta ponownie popełni przestępstwa, które powodują lub mogą powodować naruszenie integralności fizycznej lub psychicznej innej osoby (art. 66).

85. Z chwilą uzyskania powagi rzeczy osądzonej orzeczenie o prawomocnym zwolnieniu powoduje ustanie przymusowej izolacji (art. 72).

86. W dwóch wyrokach, odpowiednio z dnia 9 kwietnia 2019 r. (nr P.19.0273.N) i 11 czerwca 2019 r. (nr P.19.0245.N), Sąd Kasacyjny doprecyzował zakres wykonywania nakazów przymusowej izolacji zgodnie z ustawą z dnia 5 maja 2014 r., w świetle art. 5 ust. 1 Konwencji. Stwierdził w szczególności, że jeżeli okaże się, iż dane zaburzenie psychiczne ustabilizowało się w wystarczającym stopniu, ale istnieją uzasadnione podstawy, aby obawiać się, że osoba pozbawiona wolności ponownie popełni przestępstwa, o których mowa w art. 9 ustawy, CPS nie może wydać decyzji o ostatecznym zwolnieniu. Jeśli okaże się, że stan osoby pozbawionej wolności poprawił się do tego stopnia, że nie ma już mowy o zaburzeniach psychicznych, do CPS należy decyzja, czy biorąc pod uwagę ryzyko ponownego popełnienia przestępstwa i cele art. 5 ust. 1 lit. e) Konwencji, umieszczenie w placówce jest nadal konieczne i czy wyżej wspomnianemu ryzyku nie można zapobiec za pomocą mniej restrykcyjnych środków wykonywania przymusowej izolacji, takich jak warunkowe zwolnienie. Natomiast jeśli okaże się, że stan osoby zatrzymanej poprawił się do tego stopnia, że nie ma już mowy o zaburzeniach psychicznych i nie ma już uzasadnionych podstaw, aby obawiać się, że dana osoba ponownie popełni przestępstwa, o których mowa w art. 9 ustawy z dnia 5 maja 2014 r., CPS musi wydać decyzję o ostatecznym zwolnieniu danej osoby, nawet jeżeli nie upłynął trzyletni

okres próby. Sąd Kasacyjny orzekł, że odmienna interpretacja art. 66 ustawy o przymusowej izolacji, tj. sugerująca, że osoba przymusowo umieszczona w zakładzie zamkniętym, która spełnia warunek dotyczący ustabilizowania jej stanu psychicznego, może uzyskać ostateczne zwolnienie dopiero po upływie okresu próby warunkowego, byłaby sprzeczna z art. 5 ust. 1 i ust. 4 Konwencji.

D. Przepisy przejściowe

87. Art. 134 ustawy o przymusowej izolacji stanowi, że jej przepisy mają zastosowanie do wszystkich toczących się spraw, z zastrzeżeniem zastosowania art. 135 § 4.

88. Artykuł 135, w odpowiednim zakresie, brzmi następująco:

„§ 1. Z chwilą wejścia w życie niniejszej ustawy akta wszystkich osób przymusowo pozbawionych wolności, podlegających jurysdykcji Komisji ds. Ochrony Społecznej, zostaną wpisane z urzędu i bez opłaty do ogólnego rejestru właściwego wydziału ochrony społecznej w sądzie penitencjarnym.

(...)

§ 4. Naczelnik lub osoba odpowiedzialna za leczenie sporządza opinię zgodnie z art. 47 nie wcześniej niż cztery miesiące i nie później niż sześć miesięcy po wejściu w życie niniejszej ustawy.

Jeżeli po upływie sześciu miesięcy od wejścia w życie niniejszej ustawy opinia nie zostanie wydana, prokuratura występuje do wydziału ochrony społecznej.

§ 5. Osoby poddane przymusowej izolacji, które w dniu wejścia w życie niniejszej ustawy przebywają w zakładzie nieuznanym przez właściwy organ lub z którym nie zawarto odpowiedniej umowy, mogą w nim pozostać po wejściu w życie niniejszej ustawy, chyba że wydział ochrony społecznej zdecyduje o umieszczeniu ich w zakładzie, który otrzymał odpowiednie zezwolenie.

(...)”

89. Tym samym ustawa o przymusowej izolacji nie przewiduje żadnych środków przejściowych stanowiących odstępstwo od zasady niezwłocznego zastosowania nowych przepisów, zgodnie z wykładnią Sądu Kasacyjnego. Sąd ten orzekł, że co do zasady nowe przepisy mają zastosowanie do sytuacji, które powstały po ich wejściu w życie oraz do przyszłych skutków sytuacji powstałych na gruncie wcześniej obowiązujących przepisów, które pojawiają się lub utrzymują na mocy nowych przepisów, w zakresie, w jakim zastosowanie to nie koliduje z prawami, które zostały już nieodwołalnie rozstrzygnięte (Cass., 21 lutego 2014 r., C.13.0277.F i Cass., 2 stycznia 2017 r., C.15.0018.F). Z drugiej strony, ogólną zasadą jest, że w przypadku rozstrzygnięć, które stały się ostateczne na mocy poprzednio obowiązujących przepisów, nowe przepisy, w tym także przepisy dotyczące porządku publicznego, nie mają zastosowania (Cass., 9 września 2004 r., C.03.0492.F).

III. ŚRODKI ALTERNATYWNE DLA PRZYMUSOWEJ IZOLACJI

90. W czasie, gdy wprowadzono zmiany do art. 9 ustawy o przymusowej izolacji (zob. par. 79 powyżej), podczas oceny projektu ustawy przez Izbę Reprezentantów poczyniono następujące uwagi (*Dokumenty Parlamentarne*, Izba Reprezentantów, 2015-2016, DOC 54 1590/001, str. 102-103):

„Jeśli fakty nie odzwierciedlają sytuacji [przewidzianych w art. 9 ustawy z dnia 5 maja 2014 r.] i jeśli w momencie oceny faktów dana osoba cierpi na zaburzenia psychiczne, które poważnie ograniczają jej zdolność rozeznania lub kierowania swoim postępowaniem, przymusowa izolacja nie wchodzi w grę. Jednakże, jeśli osoby te poważnie zagrażają swojemu zdrowiu lub bezpieczeństwu lub jeśli stanowią poważne zagrożenie dla życia lub integralności innych osób, można zastosować ustawę z dnia 26 czerwca 1990 r. o ochronie osób chorych psychicznie.”

91. Ustawa z dnia 26 czerwca 1990 r. o ochronie osób chorych psychicznie ustanawia możliwość nałożenia środków ochrony w formie niedobrowolnej hospitalizacji osób chorych psychicznie, które poważnie zagrażają swojemu zdrowiu lub bezpieczeństwu lub jeśli stanowią poważne zagrożenie dla życia lub integralności innych osób. Środki te mogą zostać nałożone wyłącznie w sytuacji, gdy nie ma innej możliwości leczenia niż leczenie przymusowe (art. 2). Środek ten jest nakładany przez sędziego pokoju (*juge de paix*) (art. 1 § 2) na okres wynoszący maksymalnie 40 dni (art. 12), przy czym istnieje możliwość przedłużenia jego stosowania na okres nie dłuższy niż dwa lata (art. 13).

92. Przymusowe umieszczenie w placówce przewidziane na mocy niniejszej ustawy stanowi jedyną alternatywę dla przymusowej izolacji w celu skutecznego pozbawienia wolności osób cierpiących na zaburzenia psychiczne. Może być ono realizowane w formie umieszczenia pacjenta pod obserwacją na oddziale psychiatrycznym, kontynuacji pobytu na oddziale psychiatrycznym, leczenia po odwyku lub leczenia w środowisku rodzinnym.

93. Dostępne są inne formy ingerencji, które nie wiążą się z pozbawieniem wolności, aby udzielać pomocy skazanym cierpiącym na zaburzenia psychiczne i uniknąć ryzyka ponownego popełnienia przestępstwa. Ich zastosowanie zależy od okoliczności sprawy i tylko sądy decydują o tym, czy w danej sprawie są one odpowiednie.

PRAWO

I. ZAKRES SPRAWY W POSTĘPOWANIU PRZED WIELKĄ IZBĄ

94. Rząd przedstawił zastrzeżenie wstępne dotyczące zakresu sprawy skierowanej do Wielkiej Izby oraz dopuszczalności niektórych zarzutów podniesionych przez skarżących.

A. Zastrzeżenie wstępne Rządu

95. W swoich uwagach przed Wielką Izbą i podczas rozprawy Rząd wskazał, że przed sądami krajowymi skarżący twierdzili jedynie, że ich przymusowa izolacja przestała mieć podstawę prawną i że w związku z tym powinni być zostać niezwłocznie zwolnieni. Kwestia oceny poziomu zagrożenia stwarzanego przez skarżących oraz czynników istotnych dla dalszego pozbawienia ich wolności była nowa, a ponadto różniła się od tej, która była przedmiotem omówienia przed sądami krajowymi.

96. Rząd zauważył, że skarżący nie podnosili w skardze do Trybunału ani w odwołaniach dotyczących kwestii prawnych, że ich przymusowe umieszczenie w zakładzie zamkniętym stanowiło naruszenie art. 5 ust. 1 Konwencji, ponieważ zaburzenia, na które cierpieli, już nie występowały. Zdaniem Rządu była to nowa podstawa odwołania, odnośnie do której Rząd wypowiedział się wyłącznie pod warunkiem uznania argumentu za dopuszczalny, pozostawiając Trybunałowi decyzję, czy krajowe środki odwoławcze zostały wyczerpane. Rząd oświadczył ponadto, iż Izba potwierdziła to podejście, stwierdzając, że skoro skarżący nie kwestionowali faktu, iż w dalszym ciągu spełniają trzy warunki określone w wyroku w sprawie *Winterwerp przeciwko Niderlandom* (24 października 1979 r., § 39, Seria A nr 33), Izba nie jest zobowiązana do badania spełnienia tych warunków. W związku z tym Rząd stwierdził, że w konsekwencji zakres sporu przed Wielką Izbą powinien być ograniczony.

97. Skarżący nie odnieśli się podczas rozprawy do zastrzeżenia wstępnego przedstawionego przez Rząd.

B. Ocena Trybunału

1. Zasady ogólne ustanowione w orzecznictwie Trybunału

98. Trybunał przypomina, że „sprawa” przekazana do Wielkiej Izby obowiązkowo obejmuje wszystkie aspekty skargi uprzednio analizowane przez Izbę w jej wyroku. „Sprawa” przekazana do Wielkiej Izby to skarga, która została uznana za dopuszczalną, a także skargi, które nie zostały uznane za niedopuszczalne (zob. *Ilias i Ahmed przeciwko Węgrom* [WI], nr 47287/15, §§ 171-172 i 177, 21 listopada 2019 r., oraz *S.M. przeciwko Chorwacji* [WI], nr 60561/14, § 216, 25 czerwca 2020 r.).

99. Trybunał orzekł ponadto, że dla celów art. 32 Konwencji, zakres sprawy „przedłożonej” do Trybunału w wykonaniu prawa do skargi indywidualnej jest określony w skardze lub „roszczeniu” skarżącego (zob. *Radomilja i inni przeciwko Chorwacji* [WI], nr 37685/10 i 22768/12, § 109, 20 marca 2018 r.). Skarga obejmuje zarzuty dotyczące faktów i argumenty prawne (*ibid.*, § 126, oraz *S.M. przeciwko Chorwacji*, cyt. powyżej, § 217).

100. Zgodnie z zasadą *iura novit curia* Trybunał nie jest związany podstawami prawnymi przytoczonymi przez skarżącą na gruncie Konwencji

i jej Protokołów, i jest władny podjąć decyzję w sprawie kwalifikacji prawnej, którą należy przypisać faktom powołanym w skardze, badając ją w świetle artykułów lub postanowień Konwencji odmiennych od powołanych przez skarżącą (*ibid.*).

101. Trybunał nie może natomiast orzekać w kwestiach wykraczających poza zarzuty przedstawione przez skarżących. Nie może zatem opierać swego rozstrzygnięcia na faktach nieuwzględnionych w skardze, przy czym przyjmuje się, że o ile Trybunał jest uprawniony do zbadania okoliczności będących przedmiotem skargi w świetle całej Konwencji lub do „spojrzenia na fakty w inny sposób”, jest on jednak ograniczony faktami przedstawionymi przez skarżących w świetle prawa krajowego. Nie uniemożliwia to jednak skarżącemu doprecyzowania lub uszczegółowienia stanowiska początkowo przedstawionego w toku postępowania przed Trybunałem. Trybunał ma obowiązek wziąć pod uwagę nie tylko pierwotną skargę, lecz także dodatkowe dokumenty mające na celu jej uzupełnienie poprzez wyeliminowanie wszelkich początkowych braków lub niejasności. Trybunał może również wyjaśnić takie fakty z urzędu (zob. *Radomilja i inni*, cyt. powyżej, §§ 121-122 i 126, oraz *S.M. przeciwko Chorwacji*, cyt. powyżej, § 219).

2. Zastosowanie powyższych zasad w niniejszej sprawie

102. Do Trybunału należy ustalenie, czy i w jakim zakresie dodatkowe rozważania przedstawione przez skarżących przed Wielką Izbą mają charakter doprecyzowujący lub uszczegółowiający ich pierwotne stanowisko, czy też stanowią one nowe skargi odwołujące się do faktów odmiennych od tych przedstawionych w pierwotnych skargach.

(a) Zarzuty podniesione przez skarżących w postępowaniu przed Izbą

103. W pierwotnym dokumencie skargi skarżący oświadczyli, że od czasu wejścia w życie ustawy o przymusowej izolacji z 2014 r. podstawa prawna pozbawienia ich wolności przestała istnieć, co stanowi naruszenie art. 5 ust. 1 lit. e) Konwencji. Powołali się na różnicę między art. 7 ustawy o ochronie społecznej (zob. par. 58 powyżej) a art. 9 ustawy o przymusowej izolacji (zob. par. 79) w odniesieniu do kategorii przestępstw, które mogą stanowić podstawę do zastosowania środka przymusowej izolacji. Ich zdaniem nowe przepisy wykluczały obecnie przymusową izolację w następstwie popełnienia przestępstw przeciwko mieniu, zważywszy na brak przepisów przejściowych, które miałyby zastosowanie względem osób przymusowo pozbawionych wolności, które nie spełniały już warunków określonych w tej ustawie.

104. Skarżący podnieśli zarzuty naruszenia art. 5 ust. 4 i art. 13 Konwencji, twierdząc, że – ze względu na trzyletni okres warunkowego zwolnienia nałożony na mocy art. 66 ustawy o przymusowej izolacji – nie

istniała prawna możliwość uzyskania natychmiastowego i ostatecznego zwolnienia, mimo że pozbawienie wolności było niezgodne z prawem.

105. Skargi zakomunikowano Rządowi w takiej formie, w jakiej zostały przedstawione w formularzu skargi.

106. Skarżący powtórzyli wspomniane zarzuty w uwagach w postępowaniu przed Izłą, dodając, że nie popełnili czynów osiagających próg określony w art. 9 ustawy o przymusowej izolacji 2014 r., a zatem w odniesieniu do takich czynów nie może być mowy o „ponownym popełnieniu czynów karalnych”. Dalsze pozbawienie [skarżących] wolności byłoby zatem sprzeczne z brzmieniem i celem nowych przepisów. W odniesieniu do art. 5 ust. 4 skarżący argumentowali bardziej ogólnie, że środek odwoławczy przewidziany w ustawie o przymusowej izolacji jest nieskuteczny.

107. W wyroku z dnia 8 października 2019 r. Izba nie uznała żadnej części skarg, które zostały zakomunikowane Rządowi, za niedopuszczalną. W związku z tym „sprawa”, która została przekazana do Wielkiej Izby, obejmuje wszystkie aspekty skarg skarżących przedłożone Izbie i przez nią zbadane (zob. *Radomilja i inni*, cyt. powyżej, § 104).

(b) Dodatkowe zarzuty skarżących w postępowaniu przed Wielką Izłą

108. W skierowanych do Wielkiej Izby uwagach dotyczących art. 5 ust. 1 Konwencji oraz podczas rozprawy skarżący odnieśli się do problemu strukturalnego, na który Trybunał zwrócił uwagę w wyroku w sprawie *W.D. przeciwko Belgii* (nr 73548/13, 6 września 2016 r.), polegającego na trwającym przymusowym zatrzymaniu osób w więziennych oddziałach psychiatrycznych bez zapewnienia im odpowiedniego leczenia. Podnieśli zarzut, że ten sam problem strukturalny dotknął właśnie ich. Przedstawili również argumenty dotyczące braku konieczności i proporcjonalności dalszej przymusowej izolacji po wejściu w życie ustawy z 2014 r. oraz stwierdzili, że nie stwarzali zagrożenia w stopniu wystarczającym, by uzasadnić nałożenie takiego środka.

109. W odniesieniu do art. 5 ust. 4 Konwencji, przed Wielką Izłą skarżący podnieśli zarzut, iż sądy krajowe nie dokonały przeglądu wymogów art. 5 ust. 1 ani tego, czy spełnione zostały kryteria określone w art. 9 ustawy z 2014 r. Ich zdaniem problem polegał na tym, że ustawa nie przewidywała sankcji w przypadku przekroczenia rozsądnego okresu objęcia jednostki przymusową izolacją.

(c) Konkluzja w odniesieniu do zakresu sprawy przed Wielką Izłą

110. Trybunał jest świadomy problemu strukturalnego, z którym w Belgii nadal boryka się znaczna liczba osób poddanych przymusowej izolacji (zob. w tej kwestii *W.D. przeciwko Belgii*, cyt. powyżej, §§ 161-170, oraz *Rooman*, cyt. powyżej, § 201). Nie można jednakże uznać, że

dodatkowe zarzuty podniesione przez skarżących po raz pierwszy przed Wielką Izbą (zob. par. 108 i 109 powyżej) odnoszą się do konkretnych aspektów pierwotnych skarg wniesionych do Izby (zob. par. 103 powyżej). Zarzuty te odnoszą się do odrębnych wymogów wynikających z przywołanych przepisów. Względy te należy zatem uznać za nowe skargi, które nie wchodzą w zakres sprawy przekazanej do Wielkiej Izby.

111. Zastrzeżenie wstępne Rządu musi zatem zostać utrzymane w mocy. W związku z tym przy rozpoznawaniu niniejszej sprawy Wielka Izba nie może uwzględnić wspomnianych dodatkowych względów. W rezultacie ograniczy swoją analizę do tych aspektów skarg, które przedstawiono w postępowaniu przed Izbą i które zostały przez nią uwzględnione.

112. Zważywszy na te okoliczności, weryfikacja, czy takie dodatkowe zarzuty zostały podniesione, choćby co do istoty, przed sądami krajowymi, nie jest konieczne.

II. ZARZUT NARUSZENIA ARTYKUŁU 5 UST. 1 KONWENCJI

113. Skarżący twierdzą, że od czasu wejścia w życie ustawy o przymusowej izolacji z 2014 r. dalsze pozbawienie ich wolności straciło podstawę prawną wymaganą na mocy art. 5 ust. 1 lit. Konwencji, który w odpowiedniej części brzmi, jak następuje:

„1. Każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego. Nikt nie może być pozbawiony wolności, z wyjątkiem następujących przypadków i w trybie ustalonym przez prawo:

(...)

e) zgodnego z prawem pozbawienia wolności osoby w celu zapobieżenia szerzeniu przez nią choroby zakaźnej, osoby umyślowo chorej, alkoholika, narkomana lub włóczęgi;

(...)”

A. Wyrok Izby

114. Izba zauważyła, że wobec braku środków przejściowych przysługujących osobom poddanych izolacji na mocy wcześniej obowiązujących przepisów (ustawy o ochronie społecznej z 1930 r.) i które popełniły czyny, które na mocy nowych przepisów nie stanowiły już podstawy zastosowania przymusowej izolacji, Sąd Kasacyjny orzekł, że w przypadku skarżących izolację należy kontynuować, ponieważ wydane w ich sprawach postanowienia o zastosowaniu przymusowej izolacji uzyskały powagę rzeczy osądzonej. Izba uznała, że taka interpretacja nowych przepisów wydaje się być zgodna z przebiegiem prac parlamentarnych i nie jest ani arbitralna, ani oczywiście bezzasadna. W konsekwencji stwierdziła, że pozbawienie wolności skarżących w dalszym ciągu opierało się na decyzjach sądowych podjętych na mocy poprzednich przepisów.

Zauważając ponadto, że skarżący nie kwestionowali faktu spełniania przez nich trzech warunków określonych w wyroku w sprawie *Winterwerp* (cyt. powyżej, § 39), Izba uznała, że nie doszło do naruszenia art. 5 ust. 1 Konwencji.

B. Oświadczenia stron

1. Skarżący

115. Skarżący nie kwestionowali, że cierpią na zaburzenia psychiczne i że ich zatrzymanie wchodzi w zakres art. 5 ust. 1 lit. e). Uznali potrzebę leczenia psychiatrycznego, ale stwierdzili, że popełnione przez nich czyny karalne nie osiągnęły progu określonego w art. 9 ustawy o przymusowej izolacji, a zatem podstawa prawna ich zatrzymania przestała istnieć.

116. Skarżący twierdzili, że warunki określone w art. 9 ustawy o przymusowej izolacji wymagają weryfikacji *ex nunc*: w przypadku zmiany obowiązującego prawa, tak jak w niniejszej sprawie, nieuchronnie wpływa to na ustalenie, czy wymogi art. 5 ust. 1 lit. e) pozostają spełnione.

117. Oświadczyli oni, iż ustawa o przymusowej izolacji miała na celu zakazanie określonej praktyki stosowanej przez sądy belgijskie sądów, które – jak przyznał sam Minister Sprawiedliwości – „niewłaściwie stosowały” przymusową izolację w odniesieniu do osób, które nie stanowiły rzeczywistego zagrożenia dla społeczeństwa. Faktycznie, przed wejściem w życie ustawy o przymusowej izolacji, Komisja ds. Ochrony Społecznej („CDS”) w Gandawie – inaczej niż właściwa w niniejszej sprawie CDS w Antwerpii – bezwarunkowo zwolniła wszystkie osoby poddane przymusowej izolacji, które popełniły czyny nieobjęte zakresem nowych przepisów. [Skarżący] przedstawili przykład takiej decyzji.

118. Zdaniem skarżących, w systemie takim jak system obowiązujący w Belgii, w ramach którego istnieją dwie ścieżki nakładania środków w odniesieniu do osób cierpiących na zaburzenia psychiczne: tj. cywilna i karna, i w obu przypadkach konieczne jest osiągnięcie pewnego progu. Fakt, że w niniejszej sprawie spełnione zostały warunki ustanowione w wyroku w sprawie *Winterwerp*, nie może uzasadniać stosowania „karnego” systemu pozbawienia wolności wobec osób, które nie osiągnęły odpowiedniego progu. Warunki określone w sprawie *Winterwerp* to ogólne zasady, których należy przestrzegać w przypadku pozbawienia wolności osoby chorej psychicznie, podczas gdy art. 9 ustawy o przymusowej izolacji to *lex specialis*, którego należy przestrzegać, aby pozbawienie wolności było zgodne z prawem w rozumieniu art. 5 ust. 1 Konwencji.

2. Rząd

119. Rząd twierdził, że przymusową izolację zastosowanie wobec skarżących zgodnie z obowiązującą procedurą prawną, a odpowiednie

nakazy zyskały powagę rzeczy osądzonej i były ostateczne. Przymusowa izolacja skarżących była zatem realizowana w trybie ustalonym przez prawo. Późniejsza ocena legalności przymusowej izolacji miała charakter oceny *ex tunc*: wydziały ochrony społecznej sądów penitencjarnych („CPS”), które zastąpiły CDS i były odpowiedzialne za wykonanie nakazów umieszczenia w zakładzie zamkniętym, nie mogły zakwestionować pierwotnej decyzji o umieszczeniu danej osoby w zakładzie zamkniętym. Z dyskusji parlamentarnych i orzecznictwa Sądu Kasacyjnego jasno wynikało, że nowa ustawa o przymusowej izolacji nie ma na celu wywierania wpływu na prawomocne nakazy przymusowej izolacji, aby zapewnić stabilność wymiaru sprawiedliwości. Nie można zatem twierdzić, że podstawa prawna przymusowej izolacji przestała istnieć. Co więcej, w sprawach karnych zasada stosowania łagodniejszej kary ma zastosowanie wyłącznie do sytuacji, w których nowe przepisy zostały uchwalone między czasem popełnienia czynów a momentem uprawomocnienia się wyroku.

120. W odniesieniu do kryteriów ustalonych w sprawie *Winterwerp*, które – zdaniem Rządu – nie są objęte zakresem sprawy toczącej się przed Wielką Izbą (zob. par. 96 powyżej), [Rząd] oświadczył, że w każdym razie w niniejszej sprawie zostały one spełnione. Psychiatrzy potwierdzili konkretne i poważne zaburzenia psychiczne u obu skarżących. CPS regularnie przeprowadzały kontrole w celu ustalenia, czy zaburzenia te utrzymują się, zgodnie z wymogami prawa. Kontrole te można zatem określić jako ocenę *ex nunc*. W niniejszej sprawie sądy krajowe uznały, że stan zdrowia psychicznego skarżących nie pozwala na ich zwolnienie. Rząd wskazał, że skarżący nie kwestionowali faktu, że w czasie zastosowania izolacji cierpieli na poważne zaburzenia psychiczne oraz że zaburzenia te utrzymywały się.

121. W konsekwencji Rząd nie rozumiał, w jaki sposób mogłoby dojść do arbitralnego pozbawienia wolności: nigdy nie twierdzono, że władze działały w złej wierze lub w sposób wprowadzający w błąd, a ramy prawne były jasne i przewidywalne.

C. Ocena Trybunału

122. Trybunał ma za zadanie ustalić, czy kontynuacja przymusowej izolacji skarżących mieści się w ramach jednej z dopuszczalnych podstaw pozbawienia wolności na mocy art. 5 ust. 1 lit. a)-f) i czy była „zgodna z prawem” w rozumieniu tego przepisu.

1. *Ogólne zasady ustanowione w orzecznictwie Trybunału dotyczącym art. 5 ust. 1 Konwencji*

123. Artykuł 5 Konwencji, wraz z artykułami 2, 3 i 4, znajduje się na pierwszym miejscu wśród praw podstawowych, które chronią bezpieczeństwo fizyczne jednostki i jako taki ma znaczenie pierwszorzędne.

Jego kluczowym celem jest zapobieganie arbitralnemu lub nieuzasadnionemu pozbawieniu wolności (zob. *Buzadji przeciwko Republice Mołdawii* [WI], nr 23755/07, § 84, 5 lipca 2016 r. oraz *S., V. i A. przeciwko Danii* [WI], nr 35553/12 i 2 pozostałe, § 73, 22 października 2018 r.).

124. Podpunkty art. 5 ust. 1 Konwencji oznaczone literami od a) do f) zawierają wyczerpującą listę dopuszczalnych podstaw pozbawienia wolności i jeżeli pozbawienie wolności nie wchodzi w zakres jednej z tych podstaw, nie może być zgodne z prawem. Zgodna z celem art. 5, a mianowicie zapewnieniem, że nikt nie zostanie arbitralnie pozbawiony wolności, jest jedynie wąska interpretacja wyczerpującej listy dopuszczalnych podstaw pozbawienia wolności (zob. przykładowo *Ilseher przeciwko Niemcom* [WI], nr 10211/12 i 27505/14, § 126, 4 grudnia 2018 r.).

125. Wszelkie pozbawienie wolności, oprócz tego, że wchodzi w zakres jednego z wyjątków określonych w art. 5 ust. 1 lit. a)-f), musi być „zgodne z prawem”. W przypadku, gdy przedmiotem sprawy jest „zgodność z prawem” pozbawienia wolności, w tym kwestia, czy przestrzegano „trybu ustalonego przez prawo”, Konwencja odnosi się zasadniczo do prawa krajowego i ustanawia obowiązek przestrzegania przepisów prawa materialnego i procesowego (zob. *Saadi przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* [WI], nr 13229/03, § 67, ETPCz 2008 r., oraz *Ilseher*, cyt. powyżej, § 135). Co do zasady, okres pozbawienia wolności jest „zgodny z prawem”, jeżeli wynika z orzeczenia sądu (zob. *Jėčius przeciwko Litwie*, nr 34578/97, § 68, ETPCz 2000-IX; *Nevmerjitski przeciwko Ukrainie*, nr 54825/00, § 116, ETPCz 2005-II (streszczenie) oraz *Mooren przeciwko Niemcom* [WI], nr 11364/03, § 74, 9 lipca 2009 r.).

126. O ile interpretacja i stosowanie prawa krajowego zasadniczo należy w pierwszej kolejności do władz krajowych, w szczególności sądów, sytuacja wygląda inaczej w odniesieniu do spraw, w których nieprzestrzeganie takiego prawa wiąże się z naruszeniem Konwencji. Dotyczy to w szczególności spraw, w których w grę wchodzi art. 5 ust. 1 Konwencji. W takich przypadkach Trybunał musi wówczas skorzystać z uprawnienia do zbadania, czy prawo krajowe było przestrzegane (zob. *Winterwerp*, cyt. powyżej, §§ 45-46; *Benham przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, 10 czerwca 1996 r., § 41, *Sprawozdania z Wyroków i Decyzji* 1996-III oraz *Creangă przeciwko Rumunii* [WI], nr 29226/03, § 101, 23 lutego 2012 r.).

127. Zgodność z prawem krajowym nie jest jednak wystarczająca: prawo krajowe samo w sobie musi być zgodne z Konwencją, w tym również z wyrażonymi w niej lub dorozumianymi zasadami ogólnymi (zob. *Simons przeciwko Belgii* (dec.), nr 71407/10, 28 sierpnia 2012 r. oraz *Plesó przeciwko Węgrom*, nr 41242/08, § 59, 2 października 2012 r.). Zasady ogólne wynikające z Konwencji, do których odnosi się orzecznictwo na

podstawie art. 5 ust. 1 obejmują zasadę rządów prawa (zob. *Buzadji*, cyt. powyżej, § 84, oraz *S. V. i A. przeciwko Danii*, cyt. powyżej, § 73), powiązaną z nią zasadę pewności prawa (zob. między innymi, *Baranowski przeciwko Polsce*, nr 28358/95, § 52, ETPCz 2000-III) oraz zasadę proporcjonalności (zob. przykładowo, *Enhorn przeciwko Szwecji*, nr 56529/00, § 36, ETPCz 2005-I).

128. W odniesieniu do zasady pewności prawa, wyrażenie „w trybie ustalonym przez prawo” nie tylko wymaga, aby każde zatrzymanie lub pozbawienie wolności miało podstawę prawną w prawie krajowym, lecz odnosi także się do jakości prawa. W przypadku pozbawienia wolności szczególne znaczenie ma zgodność z ogólną zasadą pewności prawa. Dlatego też istotne jest, aby warunki pozbawienia wolności na mocy prawa krajowego były jasno określone, a samo prawo było przewidywalne w jego stosowaniu, tak aby spełniało ustanowioną w Konwencji normę „zgodności z prawem” (zob. *Khlaifia i inni przeciwko Włochom* [WI], nr 16483/12, §§ 91-92, 15 grudnia 2016 r., oraz *Z.A. i inni przeciwko Rosji* [WI], nr 61411/15 i 3 Inni, § 161, 21 listopada 2019 r.).

129. Artykuł 5 ust. 1 wymaga ponadto, aby każde pozbawienie wolności było zgodne z celem ochrony jednostki przed arbitralnością (zob. między innymi *Winterwerp*, cyt. powyżej, §§ 37 i 45; *Saadi*, cyt. powyżej, § 67; oraz *Ilseher*, cyt. powyżej, § 136).

130. Pojęcie arbitralności w kontekście, odpowiednio, podpunktów b), d) i e) obejmuje również ocenę, czy pozbawienie wolności było konieczne do osiągnięcia zamierzonego celu (zob. *Witold Litwa przeciwko Polsce*, nr 26629/95, § 78, ETPCz 2000-III oraz *Saadi*, cyt. powyżej, § 70). Innymi słowy, należy wykazać, że pozbawienie wolności było konieczne w danych okolicznościach (zob. *Ilseher*, cyt. powyżej, § 137 i odniesienia zawarte tamże). Pozbawienie jednostki wolności jest środkiem tak poważnym, że jest ono uzasadnione wyłącznie w sytuacji, w której inne mniej surowe środki zostały uwzględnione i uznane za niewystarczające w celu zabezpieczenia interesu osoby lub interesu publicznego, który może wymagać, by dana osoba została pozbawiona wolności (zob. *S. V. i A. przeciwko Danii*, cyt. powyżej, § 77, oraz *Ilseher*, cyt. powyżej, § 137, z dalszymi odniesieniami).

131. Zatem warunek braku arbitralności wymaga, aby zarówno nakaz pozbawienia wolności, jak i jego wykonanie były rzeczywiście zgodne z celem ograniczeń dozwolonych w odpowiednich podpunktach art. 5 ust. 1 (zob. *Merabishvili przeciwko Gruzji* [WI], nr 72508/13, § 186, 28 listopada 2017 r. oraz *Rooman przeciwko Belgii* [WI], nr 18052/11, § 190, 31 stycznia 2019 r., z dalszymi odniesieniami).

132. O ile jedynie podpunkty c) i d) odnoszą się do „celu” („but”) różnych rodzajów pozbawienia wolności, których dotyczą, z ich brzmienia i ogólnej konstrukcji art. 5 ust. 1 jasno wynika, że wymóg ten *implicite*

odnosi się do wszystkich podpunktów (zob. *Merabishvili*, cyt. powyżej, § 299, i *Rooman*, cyt. powyżej, § 191).

133. Wreszcie należy przypomnieć, że nie do Trybunału należy wyrażanie opinii w sprawie trafności metod wybranych przez ustawodawcę danego państwa w celu uregulowania danej dziedziny. Jego zadanie ogranicza się do rozstrzygnięcia, czy przyjęte sposoby oraz skutki, jakie one wywołują, są zgodne z Konwencją (zob., *mutatis mutandis*, *Taxquet przeciwko Belgii* [WI], nr 926/05, § 83, ETPCz 2010 r., w odniesieniu do podobnych rozważań w kontekście art. 6 ust. 1 Konwencji; *Magyar Helsinki Bizottság przeciwko Węgrom* [WI], nr 18030/11, § 184, 8 listopada 2016 r., oraz *Magyar Kétfarkú Kutya Párt przeciwko Węgrom* [WI], nr 201/17, § 95, 20 stycznia 2020 r., w sprawach dotyczących art. 10 Konwencji; oraz *Gorzeliak i inni przeciwko Polsce* [WI], nr 44158/98, § 67, ETPCz 2004-I, w kontekście art. 11).

2. Wymogi dotyczące pozbawienia wolności osób „umysłowo chorych”
w rozumieniu art. 5 ust. 1 lit. e)

134. W odniesieniu do uzasadnienia pozbawienia wolności osoby na podstawie art. 5 ust. 1 lit. e), Trybunał ponownie podkreśla, że zawartemu w tym przepisie terminowi „osoba umysłowo chora” należy nadać znaczenie autonomiczne. Nie podlega on precyzyjnej definicji, ponieważ wraz z postępem badań w dziedzinie psychiatrii jego znaczenie stale ewoluuje (zob. *Ilseher*, cyt. powyżej, § 127).

135. Nie można uznać, że dana osoba jest „umysłowo chora” i pozbawić jej wolności, jeżeli nie zostaną spełnione następujące trzy minimalne warunki: po pierwsze, należy w sposób wiarygodny wykazać, że osoba ta jest umysłowo chora, co oznacza, że przed właściwym organem należy na podstawie obiektywnej wiedzy medycznej wykazać faktyczne istnienie zaburzenia psychicznego; po drugie, rodzaj lub stopień takiego zaburzenia psychicznego musi uzasadniać przymusową izolację; po trzecie, zasadność dalszej izolacji zależy od utrzymywania się takiego zaburzenia (zob. między innymi *Winterwerp*, cyt. powyżej, § 39; *Stanev przeciwko Bułgarii* [WI], nr 36760/06, § 145, ETPCz 2012 r.; *Ilseher*, cyt. powyżej, § 127; oraz *Rooman*, cyt. powyżej, § 192).

136. Należy uznać, że przy podejmowaniu decyzji o tym, czy dana osoba powinna zostać pozbawiona wolności jako osoba „umysłowo chora”, władze krajowe dysponują pewną swobodą decyzyjną, ponieważ to przede wszystkim do nich należy ocena dowodów przedstawionych im w konkretnej sprawie; zadaniem Trybunału jest kontrola decyzji tych władz pod kątem zgodności z Konwencją (zob. *Winterwerp*, cyt. powyżej, § 40, oraz *Ilseher*, cyt. powyżej, § 128). Niemniej jednak, dopuszczalne przesłanki pozbawienia wolności wymienione w art. 5 ust. 1 należy interpretować w sposób wąski. Zaburzenie psychiczne musi charakteryzować się pewnym stopniem nasilenia, aby mogło zostać uznane

za „prawdziwe” zaburzenie psychiczne dla celów art. 5 ust. 1 lit. e), ponieważ musi być na tyle poważne, aby wymagało leczenia w instytucji dla pacjentów z zaburzeniami psychicznymi (zob. *Ilseher*, cyt. powyżej, § 129).

137. Rzetelne ustalenie, czy dana osoba jest umysłowo chora z punktu widzenia wymogów art. 5 ust. 1 lit. e) musi zostać dokonane na dzień orzeczenia środka pozbawiającego taką osobę wolności w związku z tym zaburzeniem. Jednakże trzeci minimalny warunek uzasadniający pozbawienie wolności osoby umysłowo chorej, a mianowicie, że zasadność dalszego pozbawienia wolności musi zależeć od utrzymywania się zaburzeń psychicznych, wymaga, by uwzględnić ewentualne zmiany stanu psychicznego zatrzymanego po wydaniu nakazu pozbawienia wolności (zob. *Ilseher*, cyt. powyżej, § 134).

3. Zastosowanie powyższych zasad w niniejszej sprawie

138. Trybunał w pierwszej kolejności wyjaśni pewne kwestie dotyczące podstawy pozbawienia wolności mającej zastosowanie w niniejszej sprawie (a), a następnie zbada, czy pozbawienie skarżących wolności było „zgodne z prawem” w rozumieniu art. 5 ust. 1 Konwencji (b).

(a) Podstawa pozbawienia wolności

139. W ramach badania, czy pozbawienie skarżących wolności może być uzasadnione na podstawie któregośkolwiek z podpunktów a) do f) pierwszego ustępu art. 5, na wstępie Trybunał zauważa, że inaczej niż w przypadku cytowanej powyżej sprawy *Ilseher*, w niniejszej sprawie skarżący nie zostali skazani. Mimo że stwierdzono, iż fizycznie popełnili oni czyny, o które zostali oskarżeni, podlegające karze na mocy prawa karnego, sądy krajowe uznały, że skarżący cierpieli na zaburzenia psychiczne, które zakłóciły lub wywarły poważny wpływ na ich zdolność rozeznania lub kierowania swoim postępowaniem w rozumieniu art. 7 ustawy o ochronie społecznej (zob. par. 58 powyżej). W związku z tym zarządziły przymusową izolację skarżących, która zgodnie z prawem krajowym była „środkiem zapobiegawczym”, a nie karą (zob. par. 27 powyżej). Z powyższego wynika, że skarżący nie zostali skazani za przestępstwo i nie nałożono na nich kary.

140. Pozbawienie ich wolności nie mogło zatem być uzasadnione na mocy art. 5 ust. 1 lit. a) jako pozbawienie wolności „w wyniku skazania” (zob. w tej kwestii *Van Droogenbroeck przeciwko Belgii*, 24 czerwca 1982 r., § 35, Seria A nr 50; *Del Río Prada przeciwko Hiszpanii* [WI], nr 42750/09, §§ 123-124, ETPCz 2013 r.; oraz *mutatis mutandis* *Ilseher*, cyt. powyżej, §§ 144 i 146). Ponadto kwestia ta nie jest przedmiotem sporu między stronami.

141. Między stronami nie ma sporu co do tego, że pozbawienie skarżących wolności wchodziło w zakres art. 5 ust. 1 lit. e) w zakresie, w jakim przepis ten odnosi się do pozbawienia wolności „osób umysłowo chorych”. Trybunał zgadza się z tą analizą, zważywszy, że skarżący zostali uznani za z wolnionych z odpowiedzialności karnej z powodu zaburzeń psychicznych, na które cierpieli, oraz że przymusowa izolacja jest środkiem bezpieczeństwa, którego celem jest raczej zapobieganie niż karanie.

142. Trybunał zauważa, że w innych sprawach przeciwko Belgii z tego samego powodu rozpoznawał nakazy przymusowej izolacji nałożone w przypadku braku wyroku skazującego na gruncie art. 5 ust. 1 lit. e) (zob. przykładowo *Aerts przeciwko Belgii*, 30 lipca 1998 r., § 45, Sprawozdania 1998-V; *De Donder i De Clippel przeciwko Belgii*, nr 8595/06, § 105, 6 grudnia 2011 r.; *Claes przeciwko Belgii*, nr 43418/09, § 110, 10 stycznia 2013 r.; *Van Zandbergen przeciwko Belgii*, nr 4258/11, § 37, 2 lutego 2016 r.; oraz *W.D. przeciwko Belgii*, nr 73548/13, § 122, 6 września 2016 r.; w odniesieniu do spraw rozpoznawanych na podstawie art. 5 ust. 1 lit. a), gdy zatrzymanie nastąpiło po wydaniu wyroku skazującego, por. *Van Droogenbroeck*, cyt. powyżej, § 35, oraz *De Schepper przeciwko Belgii*, nr 27428/07, § 39, 13 października 2009 r.).

143. Trybunał zbada zatem, czy – jak twierdzi Rząd, a skarżący kwestionują to twierdzenie – przymusowa izolacja skarżących była zgodna z prawem w rozumieniu art. 5 ust. 1 lit. e).

(b) Zgodność z prawem pozbawienia wolności

144. Trybunał zauważa, że wobec skarżących zastosowano przymusową izolację w następstwie popełnienia kradzieży i usiłowania kradzieży na mocy decyzji, odpowiednio, z dnia 18 czerwca 2007 r. i 14 listopada 2002 r., na podstawie art. 7 ustawy o ochronie społecznej (zob. par. 11 i 41 powyżej).

145. Od tych dwóch decyzji nie przysługuje dalsze odwołanie ani do sądu krajowego, ani do Trybunału. Strony nie zakwestionowały również, że decyzje te zostały wydane „w trybie ustalonym przez prawo” oraz że pozbawienie skarżących wolności było początkowo zgodne z prawem w rozumieniu art. 5 ust. 1 Konwencji.

146. Trybunał wnioskuje również, że w czasie, gdy sądy krajowe zarządziły przymusowe umieszczenie skarżących w zakładzie zamkniętym, nie kwestionowano, iż w sposób wiarygodny wykazano, że byli oni umysłowo chorzy oraz że rodzaj lub stopień nasilenia ich zaburzeń psychicznych uzasadniał przymusowe umieszczenie w zakładzie zamkniętym, zgodnie z dwoma pierwszymi warunkami ustanowionymi w orzecznictwie w sprawie *Winterwerp* (cyt. powyżej, § 39; zob. par. 135 powyżej).

147. Tymczasem skarżący twierdzą, że od czasu wejścia w życie ustawy o przymusowej izolacji z dnia 1 października 2016 r. przestała istnieć ważna podstawa prawna pozbawienia ich wolności.

148. Trybunał w pierwszej kolejności (i) omówi odpowiednią zmianę ustawodawczą i kwestię podniesioną przed Trybunałem, a następnie (ii) przeanalizuje sposób, w jaki sądy krajowe zastosowały odpowiednie przepisy w sprawie skarżących i (iii) zbada, czy podejście to jest zgodne z wymogami art. 5 ust. 1 (e) Konwencji, aby (iv) sformułować konkluzję co do zgodności z prawem pozbawienia skarżących wolności.

(i) *Zmiana ustawodawstwa i kwestia podniesiona przed Trybunałem*

149. Trybunał zauważa, że zgodnie z ustawodawstwem obowiązującym w momencie podejmowania początkowych decyzji o przymusowej izolacji skarżących, środek przymusowej izolacji mógł zostać orzeczony na podstawie art. 7 ustawy o ochronie społecznej w przypadku, gdy dana osoba popełniła czyn stanowiący jako przestępstwo oraz gdy cierpiała na zaburzenia psychiczne lub poważne zaburzenia lub upośledzenie umysłowe, które czyniły ją niezdolną do kierowania swoim postępowaniem (zob. par. 58 powyżej). Fakt popełnienia jakiegokolwiek czynu stanowiącego przestępstwo mógł zatem stanowić podstawę zastosowania przymusowej izolacji osoby, bez jakichkolwiek warunków dotyczących wagi popełnionych czynów.

150. Od czasu wejścia w życie ustawy o przymusowej izolacji, art. 9 tej ustawy stanowi obecnie, że przymusową izolację zastosować można wyłącznie w przypadku popełnienia przestępstwa lub poważnego wykroczenia, które spowodowało lub mogło spowodować naruszenie integralności fizycznej lub psychicznej innej osoby (zob. par. 79 powyżej). Ponadto w momencie podejmowania decyzji o nałożeniu przymusowej izolacji dana osoba musi cierpieć na zaburzenia psychiczne, które powodują utratę lub poważne ograniczenie zdolności rozeznania lub kierowania swoim postępowaniem, a zatem muszą istnieć podstawy do obaw, że popełni ona kolejne czyny powodujące lub mogące powodować naruszenie integralności fizycznej lub psychicznej innej osoby z powodu zaburzeń psychicznych, ewentualnie w połączeniu z innymi czynnikami ryzyka.

151. Ponadto Trybunał zauważa, że o ile ustawa o przymusowej izolacji z 2014 r. ma co do zasady zastosowanie do wszystkich toczących się postępowań (zob. par. 87 powyżej), nie przewiduje ona szczególnego środka przejściowego względem osób, które zostały poddane przymusowej izolacji na podstawie ustawy o ochronie społecznej z 1930 r. i które dopuściły się czynów nieosiągających nowego progu wymaganego na mocy art. 9 ustawy o przymusowej izolacji (zob. par. 89 powyżej).

152. Trybunał zauważa zatem, a Rząd przyznał, że w obecnej sytuacji czyny kradzieży i usiłowania kradzieży – popełnione przez skarżących w niniejszej sprawie – nie mogą już stanowić podstawy przymusowej izolacji

na mocy ustawy z 2014 r., niezależnie od stanu zdrowia psychicznego danej osoby.

153. W niniejszej sprawie pojawia się zatem kwestia, czy od czasu wejścia w życie powyższej ustawy pozbawienie wolności skarżących nadal można uznać za zgodne z prawem, biorąc pod uwagę, że nowe przepisy nie przewidują już możliwości przymusowej izolacji za popełnione przez skarżących czyny, które stanowiły podstawę pozbawienia ich wolności. Krótko mówiąc, należy ustalić, czy wprowadzenie wyższego progu w art. 9 ustawy o przymusowej izolacji z 2014 r. wpłynęło na zgodność z prawem ich pozbawienia wolności, uwzględniając wymogi art. 5 ust. 1 lit. e) Konwencji.

154. W tym miejscu, w odniesieniu do zarzutu skarżących, że od daty wejścia w życie ustawy z 2014 r. powinni oni podlegać nieobowiązkowej hospitalizacji na podstawie ustawy z dnia 26 czerwca 1990 r. o ochronie osób chorych psychicznie (zob. par. 91 powyżej), a nie środkowi polegającemu na przymusowej izolacji, Trybunał jest zdania, że nie jest zobowiązany do rozstrzygania, czy sytuacja skarżących wymaga zastosowania przewidzianych w prawie cywilnym zasad nieobowiązkowej hospitalizacji, czy zasad dotyczących przymusowej izolacji, o których mowa w ustawie z 2014 r. W kontekście niniejszej sprawy zadaniem Trybunału jest wyłącznie sprawdzenie, czy pozbawienie wolności skarżących jest zgodne z prawem, oraz w szczególności – mając na uwadze zakres sprawy toczącej się przed Wielką Izbą (zob. par. 102 do 111 powyżej) – czy po wejściu w życie ustawy o przymusowej izolacji dalsze pozbawienie skarżących wolności nadal ma ważną podstawę prawną.

(ii) *Zastosowanie nowych przepisów przez sądy krajowe w niniejszej sprawie*

155. Kiedy skarżący zwrócili się o rozstrzygnięcie, czy przedmiotowa zmiana legislacyjna miała wpływ na zgodność z prawem ich przymusowej izolacji, CPS, a następnie, w ostatniej instancji, Sąd Kasacyjny uznały, że tak nie jest (zob. par. 27 i 50 powyżej). Sąd Kasacyjny orzekł, że decyzje podjęte w sprawach skarżących, odpowiednio w 2007 r. i 2002 r. uzyskały powagę rzeczy osądzonej, a wydane wobec nich nakazy przymusowej izolacji były ostateczne. Zdaniem Sądu Kasacyjnego, w takim przypadku art. 5 ust. 1 Konwencji nie uniemożliwia rozpoczęcia etapu wykonania nakazu przymusowej izolacji, który nie podlega tym samym zasadom, co zasady mające zastosowanie w celu nałożenia nakazu. Sąd ten uznał, iż przepis art. 5 ust. 1 nie oznacza, że środek polegający na przymusowej izolacji, który stał się ostateczny, przestaje być zgodny z prawem lub zgodnie z prawem zastosowany, jeżeli na etapie wykonywania wprowadzone zostaną zmiany w ustawodawstwie. Zatem nowe przepisy skutkowały jedynie tym, że środka polegającego na przymusowej izolacji nie będzie można zastosować w przyszłości za przestępstwo, za które skarżący został już poddany izolacji. Sąd Kasacyjny dodał, że oceny stanu

psychicznego osoby zatrzymanej i wynikającego z niego zagrożenia dla społeczeństwa nie dokonuje się wyłącznie na podstawie przestępstwa, z powodu którego została ona poddana izolacji, ale także w świetle szeregu czynników ryzyka, które zostały przedstawione do analizy przez CPS.

156. W związku z powyższym, a także jak wynika z przedstawionego podsumowania prawa krajowego i uwag Rządu (zob. par. 119 powyżej), Sąd Kasacyjny wyodrębnił dwa następujące po sobie etapy przymusowej izolacji, wobec których zastosowanie mają różne przepisy i kryteria.

157. Zgodnie z obowiązującymi w Belgii zasadami dotyczącej przymusowej izolacji, po pierwsze prowadzone jest postępowanie sądowe, którego wynikiem jest decyzja o zastosowaniu wobec jednostki przymusowej izolacji. W odniesieniu do tego etapu zastosowanie miał przepis art. 7 ustawy o ochronie społecznej z 1930 r. (zob. par. 58 powyżej), zaś od dnia 1 października 2016 r. art. 9 ustawy o przymusowej izolacji z 2014 r. (zob. par. 79 powyżej), w którym określono kryteria uprawniające do zastosowania środka polegającego na przymusowej izolacji.

158. Decyzja organów śledczych lub sądu rozpoznającego sprawę o zastosowaniu przymusowej izolacji zgodnie z powyższymi przepisami pozostaje w mocy przez cały okres przymusowej izolacji danej osoby, do czasu wydania w jej sprawie prawomocnego wyroku, na mocy którego osoba taka zostanie ostatecznie zwolniona (zob. par. 85 powyżej).

159. W odniesieniu do skarżących, decyzje o ich przymusowej izolacji wydano odpowiednio w dniu 18 czerwca 2007 r. i 14 listopada 2002 r., na podstawie art. 7 ustawy o ochronie społecznej (zob. par. 11 i 41 powyżej).

160. Po orzeczeniu środka rozpoczyna się druga faza przymusowej izolacji, w ramach której wydziały ochrony społecznej sądów penitencjarnych („CPS”; zob. par. 75 i nast. powyżej), które są wyspecjalizowanymi sądami, w regularnych odstępach czasu przeprowadzają kontrolę sytuacji osób poddanych przymusowej izolacji. W ramach takiej oceny osadzeni mogą również wnosić o zmiany praktycznych ustaleń dotyczących ich osadzenia lub składać wnioski o zwolnienie.

161. Obowiązują wówczas różne zasady, w szczególności w odniesieniu do warunków ostatecznego zwolnienia osoby poddanej przymusowej izolacji, które w niniejszej sprawie stanowiło kluczowe żądanie skarżących. Wcześniej ostateczne zwolnienie regulowane było przepisami art. 18 ustawy o ochronie społecznej, a obecnie podlega przepisom art. 66 ustawy o przymusowej izolacji (zob. odpowiednio par. 65 i 84 powyżej).

162. Zgodnie z tym ostatnim przepisem, w ramach okresowej kontroli izolacji nie uwzględnia się charakteru czynów karalnych popełnionych przez daną osobę, które doprowadziły do jej przymusowej izolacji. Niemniej jednak przepis ten wymaga, aby CPS ocenił, czy zaburzenia psychiczne osoby poddanej przymusowej izolacji ustabilizowały się w wystarczającym stopniu i czy istnieje ryzyko, że osoba ta ponownie dopuści się takich czynów karalnych. W tym kontekście CPS musi wziąć pod uwagę

szereg czynników ryzyka, w tym, w stosownych przypadkach, czyny, za które wobec danej osoby początkowo zastosowano przymusową izolację (zob. par. 36 powyżej).

163. Krótko mówiąc, mając na uwadze prawo krajowe zgodnie z jego interpretacją przedstawioną w niniejszej sprawie przez Sąd Kasacyjny, przy uwzględnieniu faktu, że skarżący nie zostali ostatecznie zwolnieni, ich pozbawienie wolności w dalszym ciągu miało ważną podstawę prawną, tj. nakazy zastosowania przymusowej izolacji nałożone odpowiednio w 2007 i 2002 r.

164. Trybunał zauważa, że interpretacja przyjęta przez sądy krajowe w niniejszej sprawie odpowiada intencji ustawodawcy wyrażonej w toku prac parlamentarnych poprzedzających uchwalenie ustawy z dnia 4 maja 2016 r. o zmianie ustawy z 2014 r. Z prac tych wynika, że ustawa o przymusowej izolacji co do zasady nie miała wpływu na decyzje dotyczące osób cierpiących na zaburzenia psychiczne, które popełniły czyny karalne mogące stanowić podstawę izolacji na mocy ustawy o ochronie społecznej z 1930 r., w przypadku których na mocy nowych przepisów przymusowe umieszczenie w zakładzie zamkniętym nie byłoby już możliwe (zob. par. 82 powyżej).

165. Ustawodawca zdecydował się utrzymać moc wiążącą decyzji o przymusowej izolacji nałożonych na mocy ustawy o ochronie społecznej. Zatem w odniesieniu do osób objętych przymusową izolacją na podstawie decyzji, która uzyskała powagę rzeczy osądzonej przed dniem 1 października 2016 r., skutki ustawy o przymusowej izolacji ograniczają się do decyzji w sprawie przedłużenia przymusowej izolacji, praktycznych ustaleń dotyczących jej wykonania oraz ewentualnego zwolnienia tych osób.

166. Podkreślając ponownie, że wyrażanie opinii na temat odpowiedności metod wybranych przez ustawodawcę nie jest jego zadaniem (zob. par. 133 powyżej), Trybunał uważa, że podejście przyjęte przez sądy krajowe w niniejszej sprawie nie jest ani arbitralne, ani oczywiście bezzasadne.

167. Pozostaje zatem do ustalenia, czy jest ono zgodne z wymogami art. 5 ust. 1 lit. e) Konwencji.

(iii) Zgodność zastosowanego podejścia z art. 5 ust. 1 lit. e)

168. Artykuł 5 ust. 1 lit. e) Konwencji nie wyszczególnia możliwych czynów podlegających karze na mocy prawa karnego, za które dana osoba może zostać pozbawiona wolności jako „osoba umysłowo chora”. Przepis ten nie wskazuje również, że uprzednie popełnienie przestępstwa stanowi przesłankę pozbawienia wolności (zob. *Ilseher*, cyt. powyżej, § 157). Wymaga jedynie wiarygodnego ustalenia, że dana osoba jest umysłowo chora, że rodzaj lub stopień zaburzenia uzasadnia przymusowe pozbawienie

wolności i że zaburzenie to utrzymuje się przez cały okres pozbawienia wolności (zob. par. 135 powyżej).

169. W związku z tym Konwencja nie wymaga, aby władze, oceniając trwałość zaburzeń psychicznych, brały pod uwagę charakter czynów popełnionych przez daną osobę, które doprowadziły do przymusowego pozbawienia jej wolności.

170. Fakt spełnienia dwóch pierwszych warunków wymienionych w par. 168 powyżej nie jest w niniejszej sprawie przedmiotem sporu (zob. także par. 146 powyżej).

171. Przechodząc do trzeciego warunku, mianowicie utrzymywania się zaburzeń, bez których pozbawienie wolności nie może być kontynuowane, Trybunał zauważa, że skarżący wyraźnie stwierdzili, iż nie kwestionują, że warunek ten jest spełniony i że w dalszym ciągu cierpią na przedmiotowe zaburzenia (zob. par. 115 i 118 powyżej).

172. Niemniej jednak Trybunał ponownie podkreśla, że pod uwagę wziąć należy obecny stan zdrowia psychicznego danej osoby. W tym względzie ocena przeprowadzona przez sądy krajowe z konieczności nie jest niezmienna, ponieważ musi uwzględniać wszelkie zmiany stanu psychicznego zatrzymanego po wydaniu nakazu przymusowej izolacji (zob. *Inseher*, cyt. powyżej, § 134).

173. Trybunał zauważa, że trzeci warunek określony w wyroku w sprawie *Winterwerp* (cyt. powyżej, § 39) został uwzględniony w prawie krajowym poprzez wprowadzenie automatycznego przeglądu okresowego (zob. par. 75 powyżej), w ramach którego osoby przymusowo pozbawione wolności mogą argumentować między innymi, że ich stan zdrowia psychicznego ustabilizował się i nie stanowią już zagrożenia dla społeczeństwa, a także wnosić o zastosowanie szeregu praktycznych rozwiązań dotyczących wykonania nakazu pozbawienia wolności, w tym, jak w przypadku skarżących, o ostateczne zwolnienie.

174. Na mocy art. 66 ustawy o przymusowej izolacji, ostateczne zwolnienie możliwe jest wyłącznie po upływie co najmniej trzyletniego okresu próby (zob. w tym względzie ocenę w odniesieniu do art. 5 ust. 4 Konwencji poniżej) pod warunkiem, że stan zdrowia psychicznego danej osoby ustabilizował się w stopniu wystarczającym, by nie istniały uzasadnione podstawy do obawy, że niezależnie od tego, czy z powodu zaburzeń psychicznych, potencjalnie w połączeniu z innymi czynnikami ryzyka, czy z innych przyczyn, osoba ta ponownie popełni czyny karalne (zob. par. 84 powyżej). W związku z tym, przy podejmowaniu decyzji o tym, czy dana osoba może zostać zwolniona lub czy uzasadniona jest dalsza przymusowa izolacja, pod uwagę brany jest jedynie aktualny stan zdrowia psychicznego osoby pozbawionej wolności i ryzyko ponownego popełnienia przestępstwa istniejące w czasie przeprowadzania kontroli.

175. CPS badał wnioski skarżących o ostateczne zwolnienie w kontekście powyższych względów (zob. par. 21 powyżej). W związku z tym

nie uwzględnił charakteru czynów karalnych popełnionych przez skarżących, które stanowiły podstawę zastosowania środka przymusowej izolacji. Przeprowadził natomiast ocenę, czy zaburzenia psychiczne skarżących ustabilizowały się w stopniu wystarczającym. W świetle dostępnych informacji CPS uznał, że tak nie jest (zob. par. 22 i 48 powyżej).

176. W ten sposób CPS zbadał, czy zaburzenia psychiczne utrzymują się, zgodnie z wymogiem art. 5 ust. 1 lit. e) Konwencji.

177. W każdym razie Trybunał zauważa, że podczas ostatniego okresowego przeglądu sytuacji skarżących CPS uznał, iż w dalszym ciągu istnieje wysokie ryzyko, że popełnią oni kolejne przestępstwa z użyciem przemocy (zob. par. 37 i 53 powyżej).

(iv) *Konkluzja dotycząca zgodności z prawem pozbawienia wolności*

178. Mając na uwadze zakres sprawy toczącej się przed Wielką Izbą (zob. par. 102 do 111 powyżej) oraz powyższe rozważania, Trybunał stwierdza, że pozbawienie wolności skarżących nadal ma ważną podstawę prawną i jest zgodne z prawem.

179. Nie doszło zatem do naruszenia art. 5 ust. 1 Konwencji.

III. ZARZUT NARUSZENIA ARTYKUŁU 5 UST. 4 KONWENCJI

180. Skarżący podnieśli także zarzut naruszenia art. 5 ust. 4 i art. 13 Konwencji. Stwierdzili, że zgodnie z prawem nie mieli możliwości uzyskania natychmiastowego i ostatecznego zwolnienia.

181. Artykuł 5 ust. 4 Konwencji stanowi *lex specialis* w odniesieniu do bardziej ogólnych wymogów art. 13 (zob. *A. i inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* [WI], nr 3455/05, § 202, ETPCz 2009 r., oraz *Khlaifia i inni*, cyt. powyżej, § 266). Skarga zostanie zatem przeanalizowana wyłącznie na podstawie art. 5 ust. 4 Konwencji, który brzmi następująco:

„4. Każdy, kto został pozbawiony wolności przez zatrzymanie lub aresztowanie, ma prawo odwołania się do sądu w celu ustalenia bezzwłocznie przez sąd legalności pozbawienia wolności i zarządzenia zwolnienia, jeżeli pozbawienie wolności jest niezgodne z prawem.”

A. Wyrok Izby

182. Izba zauważyła, że w przypadku skarżących warunek określony w art. 66 ustawy o przymusowej izolacji, a mianowicie odbycie trzyletniego okresu próby przed uzyskaniem prawa do ostatecznego zwolnienia, był tylko jednym z dodatkowych powodów wskazanych przez organy opieki społecznej jako podstawa odmowy ich natychmiastowego i ostatecznego zwolnienia. Izba zauważyła ponadto, że skarżący nie twierdzili, ani przed

Sądem Kasacyjnym, ani przed Trybunałem, że zaburzenia psychiatryczne, które uzasadniały ich przymusowe zamknięcie, już nie występują lub że ich stan zdrowia psychicznego poprawił się na tyle, aby umożliwić zwolnienie. Uznała zatem, że nie doszło zatem do naruszenia art. 5 ust. 4 Konwencji.

B. Oświadczenia stron

1. Skarżący

183. Skarżący podkreślili, że ustawa o ochronie społecznej z 1930 r. przewidywała, iż dana osoba może uzyskać ostateczne zwolnienie w dowolnym momencie, gdy jej stan zdrowia psychicznego ulegnie wystarczającej poprawie i jeśli spełnione zostaną warunki jej reintegracji społecznej (zob. par. 65 powyżej). Ich zdaniem jest to zgodne z wymogami art. 5 ust. 4 Konwencji. Opcja ta nie była już dostępna na mocy art. 66 ustawy o przymusowej izolacji z 2014 r.: przestała istnieć możliwość niezwłocznego zakończenia przymusowej izolacji w odniesieniu do osoby, która przestała spełniać kryteria ustanowione w sprawie *Winterwerp*. Brzmienie ustawy było zatem niezgodne z wymogami art. 5 ust. 4. Skarżący byli zdania, że tak właśnie uznał Sąd Kasacyjny w wyrokach z dnia 9 kwietnia i 11 czerwca 2019 r., wydanych w ramach innych postępowań (zob. par. 86 powyżej).

2. Rząd

184. Zdaniem Rządu, w zakresie, w jakim pozbawienie skarżących wolności nie było niezgodne z prawem, nie było podstaw do twierdzenia, że powinni oni zostać natychmiastowo i ostatecznie zwolnieni. W każdym razie Rząd argumentował, że ustawa o przymusowej izolacji przewiduje skuteczny przegląd przymusowej izolacji poprzez automatyczne przeglądy okresowe i przegląd w trybie pilnym (zob. par. 76 powyżej). Odwołanie w kwestiach prawnych możliwe jest w odniesieniu do decyzji CPS dotyczących praktycznych ustaleń związanych z nakazem pozbawienia wolności i ostatecznym zwolnieniem (zob. par. 78 powyżej). W niniejszej sprawie skarżącym przysługiwała możliwość poddania kontroli zgodności ich przymusowej izolacji w regularnych odstępach czasu. Ich argumenty zostały wysłuchane i omówione przez CPS i Sąd Kasacyjny, które uznały je za bezzasadne. Sam fakt, że apelacje skarżących okazały się nieskuteczne, nie może podważać skuteczności kontroli przeprowadzonej przez sądy krajowe.

185. Rząd podkreślił, że w przypadku skarżących nie zostały spełnione warunki ostatecznego zwolnienia określone w art. 66 ustawy o przymusowej izolacji: nie upłynął trzyletni okres próby, a skarżący nie wykazali, ani nawet nie twierdzili, że ich zaburzenia psychiczne ustabilizowały się w stopniu wystarczającym do ich zwolnienia. Rząd

odniósł się także do dokonanej w terminie późniejszym przez Sąd Kasacyjny interpretacji warunku trzyletniego okresu próby. Podsumował, że wymogi art. 5 ust. 4 zostały spełnione.

C. Ocena Trybunału

1. Zasady ogólne ustanowione w orzecznictwie Trybunału

186. Artykuł 5 ust. 4 uprawnia osobę zatrzymaną lub aresztowaną do wszczęcia postępowania dotyczącego warunków proceduralnych i materialnych, które są niezbędne dla „legalności”, w rozumieniu Konwencji, pozbawienia takiej osoby wolności. Pojęcie „legalności” na gruncie art. 5 ust. 4 ma takie samo znaczenie jak pojęcie „zgodności z prawem”, którym mowa w ust. 1, co oznacza, że osoba aresztowana lub zatrzymana jest uprawniona do kontroli „legalności” pozbawienia wolności w świetle nie tylko wymogów prawa krajowego, ale także Konwencji, zawartych w niej zasad ogólnych oraz celu ograniczeń dozwolonych na mocy art. 5 ust. 1. Art. 5 ust. 4 nie gwarantuje prawa do kontroli sądowej o takim zakresie, aby upoważnić sąd, we wszystkich aspektach sprawy, w tym w kwestiach czysto praktycznych, do zastępowania swobody uznania przysługującej organowi decyzyjnemu własnym uznaniem. Kontrola powinna być jednak wystarczająco kompleksowa, aby uwzględnić te warunki, które są niezbędne do „zgodnego z prawem” pozbawienia wolności osoby zgodnie z art. 5 ust. 1 (zob. *A. i inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, cyt. powyżej, § 202, oraz *Khlaifia i inni*, cyt. powyżej, § 128, z dalszymi odniesieniami).

187. Gwarantując osobom aresztowanym lub zatrzymanym prawo do wszczęcia postępowania, art. 5 ust. 4 zapewnia im również prawo, po wszczęciu takiego postępowania, do szybkiej decyzji sądowej dotyczącej legalności zatrzymania i nakazującej jego zakończenie, jeśli okaże się ono niezgodne z prawem (zob. *Mooren*, cyt. powyżej, § 106; *Idalov przeciwko Rosji* [WI], nr 5826/03, § 154, 22 maja 2012 r.; *Khlaifia i inni*, cyt. powyżej, § 131; oraz *Ilmseher*, cyt. powyżej, § 251).

2. Zastosowanie powyższych zasad w niniejszej sprawie

188. Trybunał ponownie stwierdza, że uznał, iż nie doszło do naruszenia art. 5 ust. 1 Konwencji (zob. par. 179 powyżej). Jednakże sam fakt stwierdzenia braku naruszenia wymogów art. 5 ust. 1 nie oznacza, że jest on zwolniony z przeprowadzenia kontroli zgodności z ust. 4; te dwa ustępy są odrębnymi przepisami i przestrzeganie pierwszego z nich niekoniecznie oznacza przestrzeganie drugiego (zob. *Douiyeib przeciwko Niderlandom* [WI], nr 31464/96, § 57, 4 sierpnia 1999 r., oraz *Mooren*, cyt. powyżej, § 88).

189. Skarżący twierdzą, że z uwagi na nielegalność pozbawienia wolności powinni byli mieć możliwość uzyskania natychmiastowego i bezwarunkowego zwolnienia. Tymczasem ustawa o przymusowej izolacji nie przewiduje takiej możliwości.

190. Trybunał zaznacza na wstępie, że z uwagi na konkluzję, iż zatrzymanie skarżących jest zgodne z prawem w rozumieniu art. 5 ust. 1 Konwencji, w niniejszej sprawie przepis art. 5 ust. 4 nie wymaga wydania nakazania ich natychmiastowego zwolnienia.

191. Jednakże przepis ten gwarantuje, że w przypadku, gdy „osoba umyślowo chora” zostaje pozbawiona wolności na czas nieokreślony lub na długi okres, jest ona zasadniczo uprawniona, w każdym razie w przypadku braku automatycznej okresowej kontroli o charakterze sądowym, do wszczęcia postępowania „w rozsądnych odstępach czasu” przed sądem w celu zakwestionowania „legalności” – w rozumieniu Konwencji – jej pozbawienia wolności (zob. *Stanev*, cyt. powyżej, § 171).

192. Skarżący nie twierdzą, że w niniejszej sprawie zostali pozbawieni takiej możliwości. Trybunał zauważa, że skarżący korzystają z corocznej automatycznej kontroli sądowej przeprowadzanej przez CPS, w ramach której mogą składać wnioski dotyczące praktycznych ustaleń dotyczących ich przymusowej izolacji, w tym wnioski o zwolnienie. Następnie mają oni możliwość złożenia zażaleń na orzeczenia CPS do Sądu Kasacyjnego. W sprawie skarżących między orzeczeniem CPS a wyrokiem Sądu Kasacyjnego upłynął okres krótszy niż jeden miesiąc. Skarżący nie przedstawili żadnych argumentów na poparcie wniosku, że nie przysługiwał im środek odwoławczy przed sędzią orzekającym bezzwłocznie w przedmiocie legalności ich zatrzymania i ich wniosków o zwolnienie.

193. Trybunał odnotowuje, że skarżący podnieśli jedynie zarzut dotyczący tego, że ze względu na wymóg odbycia trzyletniego okresu próby nałożony na mocy art. 66 ustawy o przymusowej izolacji nie istniała prawna możliwość uzyskania natychmiastowego i ostatecznego zwolnienia. W związku z tym zauważa, że przepis ten nakłada dwa kumulatywne warunki ostatecznego zwolnienia osoby przymusowo pozbawionej wolności (zob. par. 84 powyżej). Przepis ten wymaga, po pierwsze, upływu trzyletniego okresu próby oraz, po drugie, by zaburzenie psychiczne ustabilizowało się w stopniu wystarczającym, by nie istniały uzasadnione podstawy do obawy, że niezależnie od zaburzeń psychicznych, potencjalnie w połączeniu z innymi czynnikami ryzyka, osoba poddana przymusowej izolacji ponownie popełni przestępstwa, które powodują lub mogą powodować naruszenie integralności fizycznej lub psychicznej innej osoby.

194. Warunek ustawowy wymagający odbycia trzyletniego okresu próby wydaje się zatem co do zasady udaremniać prawo, zapisane w art. 5 ust. 4, do uzyskania orzeczenia sądowego nakazującego zakończenie pozbawienia wolności, jeśli okaże się ono niezgodne z prawem (zob. par. 187 powyżej).

195. Mając powyższe na uwadze, Trybunał ponownie podkreśla, że jego rolą nie jest decydowanie *in abstracto*, czy dany przepis ustawodawczy jest zgodny z Konwencją. Trybunał musi ograniczyć się do sprawdzenia, czy sposób, w jaki w szczególnych okolicznościach sprawy zastosowane prawo, był zgodny z Konwencją (zob. *Paradiso i Campanelli przeciwko Włochom* [WI], nr 25358/12, § 180, 24 stycznia 2017 r.).

196. Trybunał zauważa jednak, że w niniejszej sprawie sądy krajowe odmówiły uwzględnienia wniosku skarżących o ostateczne zwolnienie na tej podstawie, że nie został spełniony żaden z dwóch warunków określonych w art. 66 ustawy: ich stan zdrowia psychicznego nie uległ wystarczającej poprawie i nie upłynął trzyletni okres próby (zob. odpowiednio par. 22 i 48 powyżej). Skarżący nie podważali faktu, że ich zaburzenia psychiczne utrzymywały się; nie twierdzili również, że zaburzenia te ustabilizowały się na tyle, aby nie stanowiły dalszego zagrożenia dla społeczeństwa (zob. par. 118 powyżej). Warunek odbycia trzyletniego okresu próby nie był zatem decydujący, ponieważ był to tylko jeden z powodów, dla których CPS odmówił natychmiastowego i ostatecznego zwolnienia.

197. Ponadto Trybunał z zadowoleniem przyjmuje fakt, że w międzyczasie Sąd Kasacyjny zinterpretował kwestionowany przepis w świetle art. 5 ust. 1 i ust. 4 Konwencji, stwierdzając, że osoba poddana przymusowej izolacji, która nie jest już chora psychicznie i nie jest już niebezpieczna, musi zostać ostatecznie zwolniona, nawet jeśli nie upłynął jeszcze trzyletni okres próby (zob. par. 86 powyżej).

198. Mając na uwadze powyższe rozważania, Trybunał stwierdza, że nie doszło do naruszenia art. 5 ust. 4 Konwencji.

Z TYCH PRZYCZYN TRYBUNAŁ

1. *Podtrzymuje*, jednomyślnie, zastrzeżenie wstępne Rządu dotyczące zakresu skargi;
2. *Uznaje*, stosunkiem czternastu głosów do trzech, iż nie doszło do naruszenia art. 5 ust. 1 Konwencji;
3. *Uznaje*, stosunkiem czternastu głosów do trzech, iż nie doszło do naruszenia art. 5 ust. 4 Konwencji;

WYROK W SPRAWIE DENIS I IRVINE PRZECIWKO BELGII

Sporządzono w języku angielskim i francuskim, i obwieszczono pisemnie dnia 1 czerwca 2021 r., zgodnie z art. 77 ust. 2 i 3 Regulaminu Trybunału.

Johan Callewaert
Zastępca Kanclerza

Robert Spano
Przewodniczący

Zgodnie z art. 45 ust. 2 Konwencji i art. 74 ust. 2 Regulaminu Trybunału, do niniejszego wyroku załączono następujące zdania odrębne:

- a) wspólne zdanie odrębne sędziów G. A. Serghidesa i G. Felici;
- b) zdanie odrębne sędziego D. Pavli.

R.S.O.
J.C.

WSPÓLNE ZDANIE ODREBNE SĘDZIÓW G. A.
SERGHIDESA I G. FELICI

(*Tłumaczenie*)

1. Sprawa dotyczy domniemanej niezgodności z prawem dalszej przymusowej izolacji skarżących po zmianie ustawodawstwa, która wprowadziła ograniczenia dotyczące czynów stanowiących podstawę zastosowania środka polegającego na przymusowej izolacji. Skarżący podnieśli ponadto zarzut, że nie mieli możliwości uzyskania natychmiastowego i ostatecznego zwolnienia.

2. Z całym szacunkiem dla większości, nie możemy zgodzić się, że w niniejszej sprawie nie doszło do naruszenia art. 5 ust. 1 i 4 Konwencji.

3. Naszym punktem wyjścia, podobnie jak w przypadku większości (zob. par. 123-124 wyroku), jest stwierdzenie, że art. 5 Konwencji wraz z art. 2, 3 i 4 znajduje się w pierwszym szeregu praw podstawowych, które chronią bezpieczeństwo fizyczne jednostki, i że z tego względu ma on znaczenie nadrzędne. Jego kluczowym celem jest zapobieganie arbitralnemu lub nieuzasadnionemu pozbawieniu wolności (zob. *Buzadji przeciwko Republice Mołdawii* [WI], nr 23755/07, § 84, 5 lipca 2016 r. oraz *S., V. i A. przeciwko Danii* [WI], nr 35553/12 i 2 pozostałe, § 73, 22 października 2018 r.).

Podpunkty art. 5 ust. 1 Konwencji oznaczone literami od a) do f) zawierają wyczerpującą listę dopuszczalnych przesłanek pozbawienia jednostek wolności i jeżeli pozbawienie wolności nie wchodzi w zakres jednej z tych przesłanek, nie może być zgodne z prawem.

Zgodna z celem art. 5, a mianowicie zapewnieniem, że nikt nie zostanie arbitralnie pozbawiony wolności, jest jedynie wąska interpretacja wyczerpującej listy dopuszczalnych podstaw pozbawienia wolności (zob. przykładowo *Ilmseher przeciwko Niemcom* [WI], nr 10211/12 i 27505/14, § 126, 4 grudnia 2018 r.).

4. W niniejszej sprawie skarżący twierdzą, że od czasu wejścia w życie ustawy o przymusowej izolacji z 2014 r. podstawa prawna pozbawienia ich wolności przestała istnieć, co stanowi naruszenie art. 5 ust. 1 lit. e) Konwencji. Powołują się oni na różnicę między art. 7 ustawy o ochronie społecznej a art. 9 ustawy o przymusowej izolacji w odniesieniu do kategorii przestępstw, które mogą stanowić podstawę do zastosowania środka przymusowej izolacji.

5. Jeżeli w niniejszej sprawie mamy zastosować określone powyżej ogólne zasady (par. 3), jesteśmy zdania, że najwłaściwszą decyzją byłoby stwierdzenie naruszenia art. 5 ust. 1.

6. Większość – naszym zdaniem słusznie – zgadza się z wnioskami sądów krajowych, że przymusowe umieszczenie skarżących w zakładzie

zamkniętym, zgodnie z prawem krajowym, stanowi „środek zapobiegawczy”, a nie karę. Oznacza to, że skarżący nie zostali skazani za przestępstwo i nie nałożono na nich żadnej kary. Pozbawienie ich wolności nie mogło zatem być uzasadnione na mocy art. 5 ust. 1 lit. a) jako pozbawienie wolności „w wyniku skazania” (zob. par. 139-140 wyroku).

7. W konsekwencji należy koniecznie podkreślić, że pozbawienie skarżących wolności wchodziło w zakres art. 5 ust. 1 lit. e) w zakresie, w jakim przepis ten odnosi się do pozbawienia wolności „osób umysłowo chorych”, z następujących przyczyn: (i) uznano, że nie ponoszą oni odpowiedzialności karnej za swoje czyny ze względu na zaburzenia psychiczne, na które cierpieli; oraz (ii) cel środka polegającego na pozbawieniu wolności miał charakter zapobiegawczy (ochrona społeczeństwa), a nie karny.

8. Zatem, chociaż zgadzamy się z analizą przeprowadzoną przez większość, uważamy, że nie wyciągnięto z niej wszystkich wynikających z niej wniosków.

9. Zgodnie z ustawą o ochronie społecznej z 1930 r., każde przestępstwo mogło skutkować nałożeniem kary przymusowej izolacji. Od czasu wejścia w życie ustawy o przymusowej izolacji obecnie musi to być przestępstwo, które narusza lub grozi naruszeniem integralności fizycznej lub psychicznej innej osoby. Warunek popełnienia tak określonego przestępstwa jest dodatkowo uzupełniony o dwa dalsze warunki, a mianowicie, osoba musi cierpieć na zaburzenia psychiczne powodujące utratę lub poważne ograniczenie zdolności rozeznania lub kierowania swoim postępowaniem, oraz musi występować ryzyko ponownego popełnienia przestępstwa.

10. W przedmiotowych sprawach Sąd Kasacyjny uznał, że przepis art. 5 ust. 1 Konwencji nie uniemożliwia nałożenia nakazu przymusowej izolacji na mocy decyzji, która stała się prawomocna, a następnie spowodowała rozpoczęcie etapu wykonania, który nie podlegał tym samym zasadom, jakie obowiązywały w czasie nałożenia nakazu. Na tej podstawie sąd ten uznał, iż przepis art. 5 ust. 1 nie oznacza, że środek polegający na przymusowej izolacji, który stał się ostateczny, przestaje być zgodny z prawem lub zgodnie z prawem zastosowany, jeżeli na etapie wykonywania wprowadzone zostaną zmiany w ustawodawstwie. A zatem, jedyną konsekwencją nowych przepisów jest to, że środka polegającego na przymusowej izolacji nie będzie można zastosować w przyszłości za przestępstwo, za które skarżący został już poddany izolacji. Większość uważa, że podejście przyjęte przez sądy krajowe odpowiada intencji ustawodawcy, który uchwalił ustawę o przymusowej izolacji i zdecydował się utrzymać moc wiążącą decyzji o przymusowej izolacji nałożonych na mocy ustawy o ochronie społecznej, a zatem nie jest ani arbitralne, ani oczywiście bezzasadne (zob. par. 166 wyroku).

11. Naszym zdaniem taki tok rozumowania ma jednak zastosowanie wyłącznie w odniesieniu do skazania w sprawie karnej, w którym to

przypadku wymiar kary jest nieodwołalnie determinowany przez prawo obowiązujące w czasie popełnienia przedmiotowych czynów. Mógłby on więc zostać zastosowany w sytuacji, gdyby pozbawienie skarżących wolności było objęte zakresem art. 5 ust. 1 lit. a, co w niniejszej sprawie nie ma miejsca. Trudno natomiast zaakceptować takie rozumowanie w odniesieniu do środka zapobiegawczego o nieograniczonym czasie trwania, takiego jak przymusowa izolacja, który z samej swej natury wymaga regularnej kontroli.

12. Istotnie, przymusowa izolacja może w sposób ważny pozostać w mocy jedynie w przypadku utrzymywania się zaburzeń psychicznych w rodzaju lub stopniu uzasadniającym zastosowania przymusowej izolacji, oprócz wszelkich innych warunków nałożonych przez obowiązujące prawo krajowe. Dlatego też art. 5 ust. 1 lit. e) wymaga regularnej oceny zgodności z prawem, a tym samym konieczności pozbawienia wolności. A zatem, zasadniczo „konieczność” – a tym samym również zgodność z prawem – takiego środka należy oceniać *ex nunc*, nie zaś *ex tunc*. Pozbawienie wolności osób cierpiących na zaburzenia psychiczne, które zostały uznane za niepoczytalne, opiera się na logice całkowicie odmiennej od tej stosowanej w odniesieniu do skazania w sprawie karnej. Dostrzegamy zatem pewną sprzeczność w rozumowaniu większości, która z jednej strony wskazuje, że przymusowa izolacja wykracza poza sferę prawa karnego, ale z drugiej strony w odniesieniu do nałożenia i wykonania tego środka stosuje rozumowanie o charakterze prawnokarnym.

13. W każdym razie, naszym zdaniem podstawa prawna pozbawienia skarżących wolności przestała istnieć. W związku z tym należy wskazać, że zgodnie z orzecznictwem Trybunału, zgodność z prawem pozbawienia wolności na podstawie art. 5 ust. 1 Konwencji jest wymagana zarówno w odniesieniu do zarządzenia, jak i wykonania środka pociągającego za sobą pozbawienie wolności (zob. *Engel i inni przeciwko Niderlandom*, 8 czerwca 1976 r., § 68 *in fine*, Seria A nr 22; *Winterwerp przeciwko Niderlandom*, 24 października 1979 r., § 39, Seria A nr 33; oraz, w tym samym duchu, *Rooman przeciwko Belgii* [WI], nr 18052/11, § 191, 31 stycznia 2019 r.). W związku z tym nie wystarczy, że początkowo przymusowe umieszczenie skarżących w zakładzie zamkniętym zrealizowano „w trybie ustalonym przez prawo”; wykonanie tego środka musi być również zgodne z prawem krajowym i celem art. 5, którym jest ochrona każdej jednostki przed arbitralnością.

14. Jednakże prawo krajowe zmienione art. 9 ustawy o przymusowej izolacji wprowadziło dwa dodatkowe warunki do tych określonych w poprzedniej ustawie o ochronie społecznej, aby przymusowa izolacja była ważna: oprócz występowania zaburzeń psychicznych, ustawodawstwo wymaga obecnie, aby dana osoba popełniła przestępstwo lub poważne wykroczenie, które spowodowało lub mogło spowodować naruszenie integralności fizycznej lub psychicznej innej osoby, oraz aby istniało ryzyko

ponownego popełnienia przestępstwa. W związku z tym w prawie belgijskim warunki te muszą być spełnione łącznie.

15. Podobnie jak inne warunki, nowy warunek dotyczący charakteru przestępstwa jest odpowiednio jednym z elementów „trybu ustalonego przez prawo” wymaganego na mocy art. 5. Jak wskazano powyżej w kontekście art. 5 ust. 1 lit. e), spełnienie wszystkich tych warunków należy oceniać *ex nunc*. Przyjęcie, że część warunków określonych w art. 5 ust. 1 lit. e) podlega ocenie *ex nunc*, a pozostałe warunki ocenie *ex tunc*, byłoby nieracjonalne i w znacznym stopniu sztuczne.

16. Zważywszy na powyższe rozważania, możemy jedynie stwierdzić, że sądy krajowe, które w niniejszej sprawie nie zastosowały nowego warunku wprowadzonego na mocy art. 9 ustawy o przymusowej izolacji *ex nunc*, wyraźnie nie działały w „trybie ustalonym przez prawo”, wymaganym na mocy art. 5. W konsekwencji, inaczej niż większość, uważamy, że doszło do naruszenia art. 5 ust. 1 lit. e) Konwencji.

17. Ponadto większość myli się, powołując się na brak środków przejściowych w nowym ustawodawstwie, ponieważ z natury rzeczy w obszarze regulowanym przez art. 5 ust. 1 lit. e) ustawa ta weszła w życie niezwłocznie. Faktycznie, Minister Sprawiedliwości stwierdził przed Izłą Reprezentantów, że CPS mają obowiązek kontroli decyzji, które stały się ostateczne, z zastosowaniem niezbędnego „łagodnego podejścia”.

18. Naszym zdaniem każdy inny wniosek miałby skutki arbitralne. Nie rozumiemy, w jaki sposób można bronić sytuacji, w której z jednej strony uznaje się, że przymusowa izolacja nie będzie w przyszłości uzasadniona w przypadku osób, które popełniły czyny takie jak te popełnione przez skarżących w niniejszej sprawie, ale jednocześnie nie ma potrzeby dokonywania oceny, czy izolacja osób pozbawionych wolności przed wejściem w życie nowej ustawy jest nadal uzasadniona, ponownie w świetle tych samych względów, które doprowadziły do uchwalenia tej ustawy.

19. Podsumowując, nie możemy zgodzić się ze stwierdzeniem większości, że dwie osoby cierpiące na zaburzenia psychiczne powodujące utratę lub poważne ograniczenie ich zdolności rozeznania i które popełniły czyny, które nie naruszyły integralności innej osoby, mogą podlegać lub nie podlegać środkowi tak poważnemu jak bezterminowa przymusowa izolacja wyłącznie z uwagi na to, czy zostały osądzone przed czy po wejściu w życie ustawy o przymusowej izolacji z 2014 r.

20. Na mocy art. 5 ust. 4, skarżący w swoich skargach jednoznacznie podnieśli zarzut dotyczący braku możliwości uzyskania natychmiastowego zwolnienia.

21. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału, pojęcie „legalności” na gruncie art. 5 ust. 4 ma takie samo znaczenie jak pojęcie „zgodności z prawem”, o którym mowa w art. 5 ust. 1 (zob. w szczególności *A. i inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* [WI], nr 3455/05, § 202, ETPCz 2009 r.). W związku z tym warunki, które należy spełnić na podstawie art. 5 ust.

4, siłą rzeczy odzwierciedlają te, które mają zastosowanie na podstawie art. 5 ust. 1. Jak można sobie wyobrazić, że ustalenie legalności pozbawienia wolności (art. 5 ust. 4) nie opiera się na tych samych kryteriach, które *ab initio* dopuszczały takie pozbawienie wolności (art. 5 ust. 1)?

22. Jak jednak podkreślono powyżej, przesłanki zgodności z prawem na podstawie art. 5 ust. 1 mają charakter kumulatywny, co oznacza, że pozbawienie wolności nie będzie zgodne z prawem, dopóki wszystkie te przesłanki nie zostaną spełnione. Wymaga to nie tylko istnienia zaburzeń psychicznych, ale także odpowiedniej podstawy prawnej – którą należy ocenić *ex nunc*. Przymusowe pozbawienie wolności może być zgodne z prawem na mocy art. 5 ust. 1 wyłącznie wówczas, gdy wszystkie te warunki zostaną spełnione. W związku z tym, gdy jeden z tych warunków nie jest spełniony, nawet jeśli zaburzenie psychiczne utrzymuje się, przymusowe pozbawienie wolności nie byłoby już zgodne z prawem, co pociągałoby za sobą wynikający z art. 5 ust. 4 obowiązek jego zakończenia, gdyż w przeciwnym razie byłoby ono arbitralne. Uważamy, że dalsze stosowanie środka przymusowej izolacji przy braku spełnienia jednego z warunków, które stanowiły o jego początkowej legalności, jest całkowicie niezgodne z prawem, a tym samym sprzeczne z art. 5 ust. 4, i że z taką właśnie sytuacją mamy do czynienia w niniejszej sprawie.

23. Mając powyższe na uwadze, nie możemy zgodzić się z decyzją większości, która nie wspomina o konieczności położenia przez władze belgijskie kresu arbitralnej sytuacji, która jest bezpośrednią konsekwencją stwierdzenia naruszenia art. 5 ust. 1. W niniejszej sprawie doszło również do naruszenia art. 5 ust. 4 Konwencji.

24. Ta szeroka interpretacja art. 5, jedyna, która zapewnia skuteczną ochronę gwarantowanego w nim prawa i która jest zgodna z podejściem przyjętym przez Trybunał w odniesieniu do interpretacji postanowień Konwencji, nie została jednak przyjęta przez większość; wręcz przeciwnie, większość opowiedziała się za zawężającą interpretacją przedmiotowych praw. W przypadku konieczności dokonania wyboru pomiędzy dwiema możliwymi interpretacjami jednego postanowienia Konwencji, Trybunał, mając na uwadze cel i zamiar postanowienia, a tym samym kierując się wykładnią teleologiczną i zasadą skuteczności, odrzucił wąską interpretację i dokonał szerszej interpretacji postanowienia (zob. *Wemhoff przeciwko Niemcom*, nr 2122/64, 27 czerwca 1968 r., który dotyczył art. 5 ust. 3 Konwencji, oraz *Delcourt przeciwko Belgii*, nr 2689/65, 17 stycznia 1970 r., wyrok dotyczący prawa do rzetelnego procesu sądowego, w którym Trybunał uznał, że w demokratycznym społeczeństwie, w rozumieniu Konwencji, prawo do rzetelnego wymiaru sprawiedliwości zajmuje tak ważne miejsce, że wąska interpretacja art. 6 ust. 1 nie odpowiadałaby celowi i zamiarowi tego postanowienia).

25. Podsumowując, w świetle powyższych rozważań, ponownie stwierdzamy, że całkowicie nie możemy zgodzić się ze stanowiskiem

WYROK W SPRAWIE DENIS I IRVINE PRZECIWKO BELGII – ZDANIA ODRĘBNE

przyjętym przez większość i podkreślamy, że w niniejszej sprawie doszło do naruszenia art. 5 ust. 1 i ust. 4.

ZDANIE ODREBNE SĘDZIEGO D. PAVLI

1. Z ubolewaniem stwierdzam, że nie mogę zgodzić się ze stwierdzeniem większości Wielkiej Izby, iż nie doszło do naruszenia praw skarżących na podstawie art. 5 ust. 1 i art. 5 ust. 4 Konwencji. Z powodów przedstawionych poniżej uważam, że w niniejszej sprawie doszło do naruszenia obu wspomnianych postanowień Konwencji.

2. Obecne kontrowersje wynikają ze znaczącej zmiany w belgijskim systemie prawnym regulującym przymusową izolację osób z niepełnosprawnością umysłową, które popełniły czyny zakwalifikowane jako przestępstwa, poprzez uchwalenie w maju 2014 r. nowej ustawy, która zastąpiła przepisy pochodzące z 1930 r. Wprowadzenie ustawy o przymusowej izolacji miało na celu ułatwienie reintegracji społecznej osób podlegających przymusowej izolacji w ramach systemu penitencjarnego, który jest najbardziej restrykcyjną formą przymusowego pozbawienia wolności w belgijskim systemie prawnym.

A. Wprowadzenie „kryterium zagrożenia” w ustawie z 2014 r.

3. Jedną z kluczowych reform wprowadzonych przez ustawę z 2014 r. było zaostrzenie kryteriów uzasadniających zarówno pierwotne nałożenie, jak i dalsze stosowanie środków przymusowej izolacji, poprzez ustalenie referencyjnego poziomu zagrożenia dla społeczeństwa. Przepisy obowiązujące uprzednio zezwalały na umieszczenie w zakładzie zamkniętym osoby cierpiącej na zaburzenia psychiczne, która została oskarżona o popełnienie jakiegokolwiek przestępstwa, niezależnie od jego wagi, natomiast ustawa z 2014 r. wymaga, oprócz innych kryteriów, aby osoba ta popełniła „przestępstwo lub poważne wykroczenie, które spowodowało lub mogło spowodować naruszenie integralności fizycznej lub psychicznej innej osoby” (zob. par. 79 wyroku).

4. W ramach uzasadnienia proponowanych zmian w trakcie procedury parlamentarnej, Minister Sprawiedliwości wskazał, że proponowane „kryterium” zagrożenia ma na celu uniknięcie stosowania „poważnej” i „nieograniczonej” formy pozbawienia wolności w przypadku „stosunkowo drobnych wykroczeń” oraz że w odniesieniu do „czynów, które nie stanowią realnego zagrożenia dla społeczeństwa” środek ten jest nieproporcjonalny (zob. par. 81 wyroku). Wywołało to oczywiste pytania dotyczące sytuacji prawnej osób objętych już przymusową izolacją, które nigdy nie popełniły żadnych przestępstw spełniających nowy próg zagrożenia. W ustawie z 2014 r. nie przewidziano jakichkolwiek przepisów przejściowych, które dotyczyłyby sytuacji tej kategorii osób pozbawionych wolności; Minister Sprawiedliwości wskazał jedynie, że odpowiednie władze powinny analizować możliwość kontynuacji izolacji, we

właściwych terminach, „z zastosowaniem niezbędnego łagodnego podejścia” (zob. par. 82 wyroku).

5. Nic zatem dziwnego, że skarżący w niniejszej sprawie zakwestionowali system przejściowy ustawy z 2014 r.: łagodne podejście jest godne pochwały w kontekście zarządzania czy innych dziedzin, jednakże w zakresie legalności bezterminowego pozbawienia wolności nie ma wiele do zaoferowania. Panowie Denis i Irvine nigdy nie zostali oskarżeni o popełnienie jakichkolwiek przestępstw przeciwko „fizycznej lub psychicznej integralności innej osoby”; podlegali natomiast przymusowej izolacji odpowiednio od 2007 i 2002 r. za czyny zakwalifikowane jako przestępstwa przeciwko mieniu. Twierdzili oni, zarówno w postępowaniu krajowym, jak i przed Trybunałem, że dalsze pozbawienie ich wolności po wejściu w życie ustawy z 2014 r. nie miało podstawy prawnej i było arbitralne ze względu na brak wystarczająco jasnych przepisów przejściowych do tej ustawy (zob. par. 103-106 wyroku). Powołali się oni na przyznanie przez belgijskich urzędników, że sądy krajowe „niewłaściwie stosowały” przepisy sprzed 2014 r., skazując na mocy prawa karnego osoby, które nie stanowiły rzeczywistego zagrożenia dla społeczeństwa (zob. par. 117 wyroku). Władze nie uznały jednak za konieczne podjęcia jakichkolwiek natychmiastowych środków w celu naprawienia błędów lub nadużyć z przeszłości, innych niż w drodze uznaniowego zastosowania w przyszłości łagodnego podejścia. Moim zdaniem jest to przekonujący argument, na który ani pozwany Rząd, ani wyrok Wielkiej Izby nie udzieliły satysfakcjonującej odpowiedzi.

B. Przepisy przejściowe regulujące dalsze stosowanie przymusowej izolacji

6. Rząd argumentował, że w rzeczywistości istniały przepisy przejściowe, które spełniały wymogi art. 5 ust. 1 lit. e) Konwencji w odniesieniu do dalszego pozbawienia skarżących wolności. Nie mogę zgodzić się z tym stanowiskiem: ustawa z 2014 r. ustanowiła procedurę przejściową, ale nie przewidywała istotnych wytycznych ani wystarczająco szybkiego procesu weryfikacji stosowania nowego progu zagrożenia w sytuacji, w jakiej znaleźli się skarżący. W konsekwencji decyzje władz krajowych wydane na podstawie ustawy z 2014 r. przedłużające pozbawienie skarżących wolności w systemie penitencjarnym charakteryzowały się znacznym brakiem przewidywalności i arbitralnością.

7. Po pierwsze, nowy próg zagrożenia na mocy ustawy z 2014 r. ma zastosowanie zarówno w odniesieniu do nowej decyzji o zezwoleniu na przymusową izolację, jak i do wszelkich późniejszych decyzji o utrzymaniu tego samego środka lub, odwrotnie, nakazaniu zwolnienia osoby poddanej izolacji. Zgodnie z art. 66 ustawy, osoba pozbawiona wolności może zostać ostatecznie zwolniona pod warunkiem, że jej stan zdrowia psychicznego

ustabilizował się w stopniu wystarczającym, by nie istniały uzasadnione podstawy do obawy, że „osoba ta *ponownie* popełni przestępstwa”, które powodują lub mogą powodować naruszenie integralności fizycznej lub psychicznej innej osoby (zob. par. art. 84 wyroku). Ale w jaki sposób można zastosować tę normę wobec osoby pozbawianej wolności, która *nigdy* nie popełniła tak poważnego przestępstwa? Jasnej odpowiedzi na to pytanie nie zawarto ani w ustawie, ani w procesie legislacyjnym, ani w ustnych oświadczeniach złożonych przez pełnomocnika Rządu podczas rozprawy przed Wielką Izbą w odpowiedziach na szczegółowe pytania w tej kwestii.

8. Dzisiejszy wyrok również nie udziela przekonującej odpowiedzi: większość uważa, że charakter czynu karalnego początkowo popełnionego przez zatrzymanego „nie jest, jako taki uwzględniany w ramach okresowej kontroli izolacji”, lecz przyznaje, że mimo to [wydział ochrony społecznej] musi wziąć pod uwagę szereg czynników ryzyka, w tym, w stosownych przypadkach, czyny, za które wobec danej osoby początkowo zastosowano przymusową izolację” (zob. par. 162 wyroku). Stwierdza się w nim, jednakowoż, że przy podejmowaniu decyzji o dalszym stosowaniu izolacji pod uwagę bierze się wyłącznie „aktualny stan zdrowia psychicznego osoby pozbawionej wolności i ryzyko ponownego popełnienia przestępstwa” (zob. par. 174 wyroku). Z całym szacunkiem, uważam, że ta rozszczepiona linia argumentacji jest trudna do pogodzenia nie tylko z prostym sformułowaniem art. 66, ale także z interpretacją tego samego przepisu przyjętą przez belgijski Sąd Kasacyjny w sprawie pierwszego skarżącego, który stwierdził, że decyzja powinna zostać podjęta, między innymi, „w świetle przestępstwa, za które nałożono karę pozbawienia wolności” (zob. par. 36 wyroku). Co więcej, kontrola na mocy art. 66 nie wymaga oceny *jakiegokolwiek* „ryzyka ponownego popełnienia przestępstwa”, ale ryzyka „ponownego popełnienia przestępstwa” osiągającego pewien poziom zagrożenia, który odpowiada pierwotnie popełnionemu przestępstwu. Nie rozumiem, w jaki sposób osoba pozbawiona wolności, która nigdy nie popełniła przestępstwa przeciwko integralności innej osoby, może zostać uznana za stwarzającą ryzyko „ponownego popełnienia” (to jest popełnienia po raz kolejny) przestępstwa tej samej wagi.

9. Trudności w zastosowaniu przepisu art. 66 do sytuacji obecnych skarżących, przy braku odpowiednich wytycznych ze strony ustawodawcy, przejawiają się moim zdaniem również w decyzjach przyjętych przez władze krajowe w ich konkretnych sprawach. W tych decyzjach nie dostrzegam nic, co sugerowałoby, że wydziały ochrony społecznej lub sądy znalazły sposób, aby złagodzić czy ograniczyć niejasność i brak przewidywalności w odniesieniu do stosowania art. 66 ustawy z 2014 r. w sytuacji skarżących w niniejszej sprawie (i innych osób pozbawionych wolności na tych samych zasadach).

10. Prewencyjne pozbawienie wolności na czas nieokreślony jest jednym z najsurowszych ograniczeń wolności osobistej przewidzianych w Konwencji, co do którego należy koniecznie w jednoznaczny sposób wskazać, iż jest to środek ostateczny (zob. par. 130 wyroku i sprawy tamże cytowane). Z tego punktu widzenia belgijska ustawa z 2014 r. opierała się na założeniu, że tylko osoby z niepełnosprawnością umysłową, które wykazują pewien podstawowy poziom zagrożenia społecznego, powinny podlegać najsurowszej formie przymusowego pozbawienia wolności przewidzianej w ramach tej jurysdykcji. Zgodnie z takim założeniem, przepisy przejściowe zgodne z art. 5 wymagałyby, moim zdaniem, procedury, w ramach której kontrola legalności dalszego pozbawienia wolności osób znajdujących się w sytuacji skarżących zostałaaby przeprowadzona (i) w sposób szybki po wejściu w życie ustawy z 2014 r. (ii) w celu oceny, czy po pierwotnym pozbawieniu wolności za mniej poważne przestępstwa osoby te jednak popełniły lub usiłowały popełnić przestępstwa przeciwko integralności innej osoby lub wykazywały wyraźną skłonność do ich popełnienia, bez opierania się jedynie na przypuszczeniach; oraz (iii) która byłaby w stanie nakazać ich natychmiastowe zwolnienie z systemu penitencjarnego, gdyby te warunki nie zostały spełnione.

11. Przepisy przejściowe przewidziane w art. 135 ustawy (zob. par. 88 wyroku) zdecydowanie nie spełniają tych wymogów. Po pierwsze, nie odnosiły się w jakikolwiek sposób do sytuacji tych osób pozbawionych wolności, które nigdy nie popełniły czynów osiagających wskazany próg. Po drugie, przewidują one wydanie opinii przez dyrektora lub osobę odpowiedzialną za leczenie w terminie sześciu miesięcy od wejścia w życie ustawy z 2014 r., ale bez jakichkolwiek merytorycznych wytycznych dotyczących stosowania art. 66 w odniesieniu do osób znajdujących się w takiej sytuacji, w jakiej znaleźli się skarżący. Po trzecie, przynajmniej do czasu zaprezentowania przez Sąd Kasacyjny interpretacji przedstawionej w decyzjach z kwietnia i czerwca 2019 r. przed upływem automatycznego, trzyletniego okresu próby nie istniała możliwość uzyskania ostatecznego zwolnienia (zob. par. 84 i 86 wyroku).

12. Zgodnie z naszym utrwalonym orzecznictwem, w przypadku jakiegokolwiek formy pozbawienia wolności szczególne znaczenie ma zgodność z ogólną zasadą pewności prawa. Dlatego istotne jest, aby warunki pozbawienia wolności na mocy prawa krajowego były jasno określone, a samo prawo było przewidywalne z punktu widzenia jego stosowania, tak aby spełniało określony w Konwencji wymóg „zgodności z prawem” (zob. par. 128 wyroku i sprawy tamże cytowane). Uważam, że art. 66 i 135 belgijskiej ustawy o przymusowej izolacji (2014 r.), zastosowane w sprawie skarżących, nie spełniają tych wymogów. W rezultacie kontynuacja pozbawienia wolności skarżących na podstawie tej ustawy stanowiła naruszenie art. 5 ust. 1 lit. e) Konwencji.

13. Uznanie przez większość braku naruszenia w tym zakresie opiera się na argumentach, że przepis art. 5 ust. 1 lit. e) nie wymaga, aby osoba „umyślowo chora” popełniła wcześniej przestępstwo w celu zgodnego z prawem pozbawienia wolności (zob. par. 168 wyroku); oraz że jeśli takie przestępstwo w rzeczywistości stanowiło podstawę pierwotnego pozbawienia wolności, władze krajowe nie są zobowiązane do uwzględnienia jego charakteru przy ocenie legalności trwającego pozbawienia wolności osoby z powodu utrzymujących się zaburzeń psychicznych (zob. par. 169 wyroku). Moim zdaniem argumenty te nie mają znaczenia: oceniamy legalność i potencjalną arbitralność pozbawienia wolności na gruncie krajowego systemu prawnego, który został faktycznie zastosowany w konkretnej sprawie (sprawach), aby pozbawić skarżącego wolności; a dwa wyżej wymienione czynniki są w rzeczywistości warunkami legalności dalszego pozbawienia wolności w ramach tego konkretnego systemu krajowego. Kolejnym istotnym czynnikiem jest ryzyko ponownego popełnienia przestępstwa *osiągającego określony poziom powagi* (por. konkluzja w par. 175 wyroku). Jak argumentowałem, brak jasności odnośnie do stosowania tej ostatniej normy stwarza pewien stopień arbitralności, którego nie można wyeliminować poprzez abstrakcyjne zastosowanie kryteriów ustanowionych w sprawie *Winterwerp*, w oderwaniu od rzeczywistych zasad pozbawienia wolności zastosowanych w niniejszej sprawie.

C. „Nie pomijając przy tym ogólnego kontekstu”

14. Pozostaje jeszcze jedna istotna kwestia, o której jedynie krótko wspomniano w wyroku: problemy strukturalne, jakie w Belgii dotyczą „znacznej liczby osób” podlegających przymusowej izolacji na oddziałach psychiatrycznych zakładów karnych (zob. par. 110 wyroku i przytoczone tam sprawy). Problemy te dotyczą przede wszystkim braku odpowiedniego leczenia psychiatrycznego i długotrwałego przetrzymywania, czasami przez dziesięciolecia, w warunkach poważnego zaniedbania z medycznego punktu widzenia – sytuacja, która rodzi nie tylko pytania o legalność zatrzymania, ale także potencjalnie o niehumanitarne i poniżające traktowanie tych osób w rozumieniu art. 3 Konwencji. Całkiem niedawno, w kwietniu 2021 r., w wyroku Izby w sprawie *Venken i inni przeciwko Belgii* (nr 46130/14 i 4 pozostałe, § 125, 6 kwietnia 2021 r., nieostateczny) stwierdzono, że znaczna liczba osób (dokładnie rzecz biorąc, kilkaset osób) w więziennych oddziałach psychiatrycznych w dalszym ciągu przebywa w „nieodpowiednich warunkach”. O ile w ostatnich latach stworzono znaczną liczbę miejsc w tak zwanym „obiegu zewnętrznym” systemu przymusowej izolacji – głównie poprzez utworzenie dwóch ośrodków psychiatrii sądowej, które oferują odpowiednie leczenie – znaczna liczba osadzonych przebywających w więziennych oddziałach psychiatrycznych nie spełnia

wymogów lub nie jest w stanie zapewnić sobie miejsca w ośrodkach zewnętrznych (*ibid.*).

15. Sytuacja ta miała istotne implikacje dla obecnych skarżących w czasie składania przez nich wniosków o zwolnienie: poważny interes gwarantowany Konwencją polegał nie tylko na odzyskaniu wolności lub przynajmniej pewnej jej części poprzez przebywanie poza systemem izolacji penitencjarnej, lecz także na opuszczeniu systemu penitencjarnego, w ramach którego istniało ciągłe zagrożenie naruszenia ich praw wynikających z art. 3 i 5. Zgadzam się ze stanowiskiem większości, że pod względem formalnym skarżący z opóźnieniem wnieśli skargi dotyczące naruszenia Konwencji ze względu na nieodpowiednie traktowanie, które w związku z tym należało uznać za niedopuszczalne (zob. par. 110 wyroku). W szerszym ujęciu nic nie stoi jednak na przeszkodzie, aby Trybunał wziął pod uwagę swoje własne niedawne ustalenia dotyczące problemów strukturalnych w belgijskim systemie więziennictwa. Jest to взгляд o znaczeniu nadrzędnym, który – moim zdaniem – powinien był skłonić Wielką Izbę do przeprowadzenia znacznie dokładniejszej analizy wad przepisów przejściowych przewidzianych w ustawie z 2014 r.

16. Problemy strukturalne mogą również wyjaśniać dość trudną do wytłumaczenia decyzję władz belgijskich o niewprowadzaniu odpowiednich przepisów przejściowych wobec osób zatrzymanych, które, jak same przyznały, nie powinny już przebywać w zakładach karnych. Nie wdając się w zbyt daleko idące spekulacje, rozsądne wydaje się założenie, że niedostatek miejsc oferujących odpowiednie leczenie poza więziennymi oddziałami psychiatrycznymi mógł przemawiać przeciw natychmiastowemu zwolnieniu potencjalnie znacznej liczby osadzonych, którzy mogliby wymagać leczenia w ramach mniej restrykcyjnego systemu. O ile można wyrazić zrozumienie dla praktycznych wyzwań związanych z takimi zmianami, o tyle kwestie zwykłej wygody nie mogą usprawiedliwiać arbitralnego pozbawienia wolności poszczególnych osób. Dodatkową istotną kwestią jest fakt, że wejście w życie ustawy z 2014 r. zostało znacznie opóźnione, prawdopodobnie w celu zapewnienia czasu na przygotowanie się do wdrożenia reform. W szerszym ujęciu, władze belgijskie już od wielu lat, jeśli nie od dziesięcioleci, są świadome problemów strukturalnych występujących w systemie przymusowej izolacji, wskazanych przez Trybunał i inne międzynarodowe organy monitorujące (zob. *W.D. przeciwko Belgii*, nr 73548/13, §§ 71-77, 6 września 2016 r.).

D. Zarzut naruszenia artykułu 5 ust. 4 konwencji

17. Skarżący argumentowali w tym kontekście, że obowiązkowy trzyletni okres próby przewidziany na mocy art. 66 ustawy z 2014 r., który ma być stosowany nawet w tych przypadkach, w których dalsze pozbawienie wolności nie spełnia już kryteriów ustanowionych w sprawie

Winterwerp, jest niezgodny z art. 5 ust. 4 Konwencji (zob. par. 183 wyroku). Podnoszą oni, że w dwóch wyrokach belgijskiego Sądu Kasacyjnego, które zapadły po wydaniu przez tenże sąd orzeczeń w ich sprawach, sąd ten doszedł do tego samego wniosku. Rząd argumentował, że kwestia trzyletniego okresu próby nie ma znaczenia w sprawie skarżących, ponieważ dalsze pozbawienie ich wolności było w każdym przypadku legalne ze względu na kryteria ustanowione w sprawie *Winterwerp* (zob. par. 185 wyroku). Większość Wielkiej Izby zasadniczo podtrzymuje to stanowisko.

18. Jako że moim zdaniem dalsze pozbawienie skarżących wolności po wejściu w życie ustawy z 2014 r. było bezprawne i arbitralne ze względu na fatalny brak jasności nowych przepisów krajowych regulujących takie pozbawienie wolności, nie mogę nie stwierdzić, że ich prawa wynikające z art. 5 ust. 4 Konwencji również zostały naruszone. Był to problem strukturalny, którego nie można było rozwiązać w poszczególnych sprawach indywidualnych, ponieważ sądy krajowe nie dysponowały odpowiednimi wytycznymi co do norm, które miały stosować przy ustalaniu, czy dalsze pozbawienie skarżących wolności było zgodne z prawem na mocy ustawy z 2014 r., w szczególności w odniesieniu do oceny poziomu zagrożenia stwarzanego przez nich w czasie podejmowania odpowiednich decyzji. W związku z tym wnioski władz krajowych, że skarżący faktycznie stwarzali wymagany poziom zagrożenia, nie mogą być uznane za zgodne z wymogami art. 5 ust. 4, biorąc pod uwagę, że pojęcie „legalności zatrzymania” na mocy tego przepisu ma takie samo znaczenie co „zgodność z prawem” w ustępie 1 art. 5. Ponadto obowiązkowy ustawowy okres próby pozbawił sądy krajowe, w odpowiednim czasie, uprawnień do zarządzenia natychmiastowego zwolnienia skarżących, gdyby właściwa kontrola legalności wykazała, że nie spełniają oni już krajowych i/lub konwencyjnych kryteriów dalszego przymusowego pozbawienia wolności. Doszło zatem do dodatkowego naruszenia ich praw wynikających z art. 5 ust 4 Konwencji.